

Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i okolice

Karácsonyi, Dávid

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:970111>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Katedra za hungarologiju

Ak. god. 2020./2021.

Dávid Karácsonyi

**Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i
okolice**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Kristina Katalinić, doc.

Zagreb, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Dávid Karácsonyi

(potpis)

Zahvala

Ovim se putem zahvaljujem predsjednicima udruga Mađara iz Virovitice i Novog Gradca, kao i svim ispitanicima koji su pristali sudjelovati u ovom istraživanju, bez njih ovaj rad ne bi postojao. Njihov doprinos pomogao je u oblikovanju slike mađarskog stanovništva u Hrvatskoj.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Sadržaj i struktura rada	3
1.2. Dosadašnja istraživanja o Mađarima u Hrvatskoj	4
2. Mađari u Hrvatskoj.....	6
2.1. Kratka povijest Hrvatske i Mađarske	6
2.1.1. Naseljavanje Mađara u Hrvatsku	6
2.1.2. Dvadeseto stoljeće.....	7
2.1.3. Popisi stanovništva i rasprostranjenost	7
3. Virovitica i Mađari	8
3.1. Povijest Virovitice	8
3.2. Mađari u Virovitici prema popisima stanovništva	9
3.3. Stanje danas	10
3.4. Zajednice Mađara	12
3.4.1. Udruga u Novom Gradcu	12
3.4.2. Udruga u Virovitici	13
4. Teorijski okvir istraživanja.....	15
4.1. Narodnost i (manjinski) jezik	15
4.2. Prebacivanje jezičnog koda, zamjena jezika i diglosija	16
4.2. Dvojezičnost i stjecanje drugog jezika	17
4.3. Jezični stav.....	19
4.4. Manjinski jezik kao dio institucionalnog obrazovanja	19
4.5. Očuvanje i revitalizacija jezika.....	20
5. Istraživanje	22
5.1. Poteškoće i zapažanja prilikom provođenja istraživanja.....	22

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

Dávid Karácsonyi

Diplomski rad
Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i okolice

5.2.	Pregled ankete.....	23
5.3.	Ispitanici – opći podatci.....	23
5.4.	Jezična uporaba.....	26
5.4.1.	Razina znanja jezika.....	26
5.4.2.	Uporaba mađarskog jezika u svakodnevnom životu.....	29
5.4.3.	Navike korištenja pojedinog jezika.....	39
5.4.4.	Nekad i danas.....	41
5.4.5.	Mađarska imena.....	43
5.4.6.	Pismenost.....	44
5.4.7.	Osoban odnos ispitanika prema jeziku.....	45
5.4.8.	Integracija i budućnost zajednice.....	47
5.5.	Diskusija.....	50
6.	Zaključak.....	53
7.	Sažetak.....	54
8.	Összefoglaló.....	55
9.	Literatura.....	57
10.	Prilozi.....	60

1. Uvod

Hrvatska i Mađarska već devetsto godina, nastankom personalne unije 1102. godine, imaju vrlo povezane sudbine koje će se isprepletati kroz naredno tisućljeće. Počevši od međusobnog ratovanja, zatim do zajedničkog savezništva protiv Turaka, zemalja članica Habsburške Monarhije te Austro-Ugarske pa sve do 1918. godine te su dvije zemlje dijelile političku i kulturnu svakodnevicu i jezike puno više nego što je dijele danas. Obje su zemlje bile dom narodu iz one druge, posebice u pograničnim regijama – u Hrvatskoj su Mađari koncentrirani u Slavoniji i Baranji, a Hrvati u Mađarskoj u Bačkoj i Baranjskoj županiji te u Gradišću.

Jedno od područja u Hrvatskoj koje naseljavaju Mađari jest Virovitičko-podravska županija koja je danas dom dvjestotinjak Mađara. Unatoč malom broju, članovi mađarske nacionalne manjine u Virovitici i Novom Gracu koji još uvijek iskazuju ljubav prema svojoj kulturi i jeziku upravo su u tim mjestima osnovali dvije zajednice kojima je cilj raznim aktivnostima okupiti sunarodnjake iz okolnih mjesta i na taj način održati na životu identitet Mađara i njihovu kulturu.

U posljednjih su se desetak godina pojavili radovi (Kovács – Žagar, 2010; Kovács, 2012; Kontra *et al.*, 2016; Škiljan – Babić, 2018; Katalinić – Baričević-Tamaskó, 2020) koji su nastojali prikupiti podatke o jeziku i kulturi Mađara u Hrvatskoj iz područja gdje su manjinske zajednice Mađara u određenoj mjeri aktivne i koje održavaju svoj identitet jezikom ili manifestacijama u zajednicama. Međutim, iako se određeni elementi (na primjer popis Mađara) pojavljuju u istraživanju Škiljana i Babića, područje Virovitice i njezine okolice do sada nije bilo detaljno istraženo, posebice ne na društveno-jezičnoj razini.

Namjera je ovog diplomskog rada nadopuniti zapise o Mađarima u Hrvatskoj koristeći se navedenim istraživanjima kao osnovama za zapisivanje podataka o virovitičkim Mađarima putem intervjua s članovima manjinske zajednice te time prikazati kako i na tom području postoji aktivno zajedništvo Mađara i na koji način oni danas pridonose očuvanju svog jezika i kulture. U izvornom je planu bilo i neposredno sudjelovanje u radovima udruga i drugih neformalnih okupljanjima na kojima je bilo moguće promatrati zajednice i njihove članove, vidjeti koji jezik koriste i na koji način kako bi se stvorila što jasnija i vjerodostojnija slika o

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

Dávid Karácsonyi

Diplomski rad
Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i okolice

uporabi jezika i navikama ispitanika, ali zbog pandemije koronavirusa i restriktivnih mjera to nije bilo moguće, a promjene u istraživanju opisat će se u samom poglavlju o istraživanju.

1.1. Sadržaj i struktura rada

Rad je strukturiran u nekoliko glavnih cjelina. U prvom dijelu predstaviti će se kratka povijest naseljavanja Mađara na ove prostore kao i događaji koji su doveli do naglog smanjenja njihova broja, a zatim na koji su način oni koji su tu ostali odlučili zadržati tradiciju i rituale svog naroda kako ne bi izumrli. Predstaviti će se statistički podaci dostupni u popisima stanovništva i izvorima iz literature koji su analizirali hrvatske Mađare. Nakon toga prikazati će se Virovitica i Novi Gradac kao mjesta u kojima se nalazi najviše Mađara u Virovitičko-podravskoj županiji te na koji su način ta mjesta povezana s Mađarima, odnosno na koji način oni Mađari koji danas žive u tim mjestima imaju prilike pridonijeti u jezično-kulturnom očuvanju svojeg identiteta. Nakon toga će se prikazati rad zajednica Mađara aktivnih na tom području te koje sve aktivnosti one pružaju kako bi svojim radom pridonijele očuvanju još postojećeg mađarstva na tom području.

U drugom će se dijelu rada dati teorijski okvir istraživanju prema domaćoj i stranoj literaturi koja se bavi društvenim i jezičnim pitanjima. Za pisanje teorijskog dijela također su se koristili i radovi koji se bave mađarskim zajednicama u Karpatskom bazenu, s naglaskom na radovima o mađarskim zajednicama u Hrvatskoj. Budući da su glavna tema rada Mađari koji žive u Hrvatskoj, koristit će se primarno literatura izvorno na mađarskom jeziku, a dio literature bit će na hrvatskom i engleskom jeziku, uglavnom iz područja sociolingvistike u obliku knjiga, znanstvenih i stručnih članaka i eseja dostupnih u knjižnicama i na *online* bazama podataka.

U trećem i zadnjem dijelu rada analizirat će se rezultati anketnog istraživanja provedenog među Mađarima koji žive na području Virovitice. Glavni je cilj ispitivanja bio istražiti mišljenja virovitičkih Mađara u pogledu društvenih, jezičnih ili kulturnih pitanja u njihovoj svakodnevici. Za ovaj dio rada provedena je anketa u obliku otvorenog usmenog i pismenog intervjua s članovima zajednica Mađara na području Virovitice i Novog Gradca jer gotovo pola članova mađarske manjine živi upravo u ta dva mjesta. Na kraju trećeg dijela prikazati će se problemi koji su prisutni u toj zajednici i što bi se prema mišljenjima ispitanika moglo učiniti da se očuva njihova zajednica koja se trenutno bori za opstanak.

1.2. Dosadašnja istraživanja o Mađarima u Hrvatskoj

Kao što je slučaj s mnogim europskim zemljama i današnji etnički sastav Hrvatske posljedica je brojnih migracija i raseljavanja stanovništva koja su se dogodila u bližoj ili daljoj prošlosti. Prema podacima zadnjeg popisa stanovništva iz 2011. godine otprilike trinaest posto stanovništva izjašnjava se pripadnikom neke od dvadeset dvije nacionalne manjine koje žive na prostoru Hrvatske. Premda su neke od tih manjina vrlo dobro istražene, primjerice srpska, njemačka i židovska, drugim manjinama nije dana jednaka pozornost, a razlozi su tome broj i teritorijalna rasprostranjenost pojedinih manjina te utjecaj pojedine manjine na stvaranje političkog, društvenog, kulturnog ili gospodarskog života (Dobrovšak, 2014: 24).

U zadnjih se nekoliko desetljeća ipak pojavio određen broj radova, diplomskih i istraživačkih od velikog značaja za mađarsku zajednicu u Hrvatskoj, čemu i ovaj rad želi pridonijeti. Veliki broj njih dolazi iz Mađarske, a jedan od tih radova objavio je 1997. godine Ferenc Mák pod naslovom *Magyarok Horvátországban* (Mađari u Hrvatskoj). Autor u ovom radu donosi statističke podatke o Mađarima na području Hrvatske kroz povijest, počevši od 1910. godine pa sve do desetljeća u kojem je objavljen rad. Autor se također osvrće na politički, vjerski, školski, kulturni i gospodarski život Mađara te koristi dostupne podatke iz arhiva kako bi prikazao stanje u pojedinim područjima javnog života – primjerice koliko se učenika upisalo u pojedinim godinama u pojedine obrazovne institucije te koliko je bilo mađarskih vjernika u pojedinoj župi.

Institut za jezik Mađarske akademije znanosti od 1990-ih godina provodi sustavno terensko istraživanje mađarskog kao manjinskog jezika u sklopu kojega je pokrenuta i serija izdanja pod nazivom *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. században* (Mađarski jezik u Karpatskom bazenu u XX. stoljeću). Peta knjiga u tom nizu posvećena je mađarskom jeziku u Hrvatskoj pod naslovom *A magyar nyelv Horvátországban* (Mađarski jezik u Hrvatskoj, M. Kontra *et al.*, Budapest-Eszék, 2016.) Na 310 stranica autori u svojim člancima predstavljaju demografske podatke o Mađarima kroz povijest, geografske i etničke odnose u Hrvatskoj, posebnosti mađarske manjinske zajednice, politički život i korištenje jezika.

Među radovima na hrvatskom jeziku nalazi se istraživanje hrvatskog dvojca Škiljan – Babić iz 2018. godine koji se bavi područjima Požeško-slavonske, Virovitičko-podravne i

Bjelovarsko-bilogorske županije. Autori su u tom radu na temelju 24 provedena intervjua dali informacije o tome kako je nekada živjela mađarska nacionalna manjina, na koji su način prihvaćeni mađarski doseljenici i kakvi su bili međunacionalni odnosi. Također, daje se uvid u to do koje je mjere do danas sačuvan mađarski nacionalni identitet zahvaljujući očuvanju jezika i vjere.

U proteklih deset godina nastali su istraživački radovi na području Hrvatske koji koriste prikupljanje podataka putem intervjua kao osnovu za prikazivanje uporabe mađarskog jezika u određenim životnim situacijama. Prvi od njih diplomski je rad Lee Kovács pod naslovom *A szlavóniai (horvátországi) magyar nyelvhasználati szokások nyomában* (Tragom uporabe mađarskog jezika u kod slavonskih/hrvatskih Mađara) iz 2012. Autorica je u svom radu koristila anketu kako bi ispitala 105 osoba koje govore mađarski jezik iz četiriju mjesta u istočnoj Slavoniji (Osijek, Čakovci, Laslovo, Korod) te u razgovoru s ispitanicima prikazuje na koji način ispitanici održavaju svoju mađarsku tradiciju, a što se u jezičnom smislu promijenilo kroz vrijeme njihova boravka u Hrvatskoj. Dvije godine ranije provedeno je istraživanje autorica Kovács – Žagar Szentesi (2010) tijekom kojeg su istražile navike korištenja mađarskog jezika kod materinskih govornika u istočnoj Slavoniji. Cilj je istraživanja bio vidjeti kako određene situacije, sugovornici i tema razgovora utječu na to koji će jezik ispitanici koristiti u komunikaciji. Rezultati istraživanja pokazali su da se korištenje mađarskog jezika svodi uglavnom na ljude starije od šezdeset godina, no isto se tako korištenje mađarskog općenito smanjuje.

Treći je rad nastao 2020. godine u suautorstvu Katalinić – Baričević-Tamaskó. Slično prethodno navedenom radu, i ovom je istraživanju cilj bio prikazati navike korištenja mađarskog jezika kod Mađara koji žive u Zagrebu, čiji broj prema popisu stanovništva iz 2011. nije zanemariv (825 Mađara na području Zagreba). Za potrebe rada autorice su koristile ispitivanje u obliku ankete te su skupile podatke od 67 osoba, što je 8 % od ukupnih članova mađarske nacionalne manjine grada Zagreba. Mađari u Zagrebu predstavljaju jednu od najvećih zajednica u Hrvatskoj, čemu pridonosi činjenica da Mađarsko kulturno društvo *Ady Endre* koje je aktivno od 1932. godine, prvotno pod nazivom Kulturno društvo mađarskih akademikara u Zagrebu, održava razne manifestacije i aktivnosti (izviđački odred, glazbena i umjetnička sekcija, jezična radionica i dr.).

2. Mađari u Hrvatskoj

2.1. Kratka povijest Hrvatske i Mađarske

Hrvatska i Mađarska već gotovo tisuću godina dijele granicu, a nešto više od devetsto godina, sklapanjem personalne unije između dvaju naroda, gradile su zajedničke veze u raznim područjima života čiji se tragovi mogu naći i danas (Croato-Hungarica, 2002). Različiti državni interesi s vremena su ih na vrijeme postavili na suparničke strane što je dovodilo do tenzija u suživotu, no unatoč tome, jedna od najdugotrajnijih državnih unija u povijesti Europe tijekom svojeg je postojanja služila i kao žarište raznih kultura i kao linija obrane od nasrtaja istočnih naroda prema Europi. Personalna je unija trajala od 1102. do 1527. godine, na čelu joj je bila dinastija Arpadovića, a u tih oko četiri stotine godina Ugarska (kako se zajednička država tada zvala) vrlo se često sukobljavala s drugim narodima: ratovi s Mlecima, sukobi s Bizantom i Zlatnom Hordom. Jedan od najbitnijih zajedničkih ratova u povijesti Hrvatske i Mađarske jest rat protiv Osmanlija koji u 14. stoljeću prodiru u Hrvatsku i Ugarsku, a bitka na Mohačkom polju (1526) i bitka kod Sigeta (1566), unatoč porazu Hrvatske i Ugarske, stoje kao uspomena na zajedničku borbu tih dvaju naroda. Nakon personalne unije, Hrvatska i nešto kasnije i Mađarska našle su se pod vlašću Habsburgovaca, a 1790. godine dvije se države ponovno povezuju u Kraljevinu Ugarsku te u takvom savezu ostaju sve do 1918. godine, do raspada Austro-Ugarske Monarhije.

2.1.1. Naseljavanje Mađara u Hrvatsku

Prema Kontra *et al.*, (2016: 37) neupitno je da su Mađari vrlo rano, za vrijeme dolaska na prostore Karpatskog bazena naselili područja koja danas graniče s Hrvatskom, posebno Baranju i Srijem, no prvi je veliki val naseljavanja započeo s potpisivanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine kojom je Hrvatska postala članicom Kraljevine Ugarske. Mnogi su Mađari spontano krenuli naseljavati Slavoniju gdje su našli posao u izgradnji željeznice, šumskoj industriji i na vlastelinskim posjedima, potaknuti uglavnom naglim razvojem gospodarstva u Hrvatskoj, dok ih je iz Ugarske tjerala nemogućnost preživljavanja od poslova na mađarskim posjedima, veliki porezi, nedostatak kredita i prisutnost velike konkurencije (Škiljan i Babić, 2018: 212–213). Budući da s potpisivanjem Nagodbe više nije bilo potrebe za strogom granicom, srpski su graničari zbog nedovoljnog poznavanja obrade zemlje, ili manjka

volje, masovno prodavali svoje posjede Mađarima koji su se širili sve više prema zapadu – prema Virovitici, Požegi i Bjelovaru. Naseljavanje se nastavilo tijekom godina, a početkom dvadesetog stoljeća, prema popisu stanovništva iz 1900. godine, broj Mađara u Slavoniji premašio je devedeset tisuća, a osim toga još je četrdeset sedam tisuća ljudi znalo govoriti mađarski (Kontra, 2016: 38). Mađarstvo se u Hrvatskoj sastojalo uglavnom od seljaka (58 %), manje njih bavilo se trgovinom (18 %), nešto manje državnim poslovima (11 %), dok je mađarski intelektualni krug činio najmanji dio (2,5 %).

2.1.2. Dvadeseto stoljeće

Do raskida između dviju država došlo je nakon Prvog svjetskog rata, s potpisivanjem Trianonskog ugovora (Kontra *et al.*, 2016: 39-49). Jačanjem ideje ujedinjenja Južnih Slavena proporcionalno se pojačavalo potiskivanje drugih naroda. Nakon što su mađarske škole došle pod državno vlasništvo, prekinuto je obrazovanje na mađarskom jeziku na cijelom području Hrvatske, a vlasti su mađarske posjede raspodijelile među sobom. Mađari su se zbog političke atmosfere u državi u velikom broju preselili u Mađarsku, a oni koji su ostali, došli su u posve nepovoljnu situaciju kada su im dvadesetih godina oduzeli posjede i podijelili ih među naseljenim Srbima i Crnogorcima kako bi se dotadašnja raznolikost naroda svela na homogenu južnoslavensku skupinu. U prvoj se Jugoslaviji pojačala represija prema mađarskom stanovništvu. Zabranjen je rad političkim udrugama i drugim kulturnim organizacijama. Uz prisilno školovanje na hrvatskom jeziku, u ovom razdoblju sve češće dolazi i do miješanih brakova što je pridonijelo bržoj asimilaciji i polako utjecalo na slabije korištenje mađarskog jezika. Iseljavanje se nastavilo i u narednim desetljećima, asimilacija je bila sve jača (1961. godine u popisu stanovništva 40-50 tisuća Mađara izjavilo je da su Jugoslaveni), a početkom Domovinskog rata Mađari iz Slavonije posebno su pretrpjeli velike gubitke. Oko 23 tisuće Mađara unovačeno je u vojsku, a u ratnim događanjima više od polovice Mađara iz istočne Slavonije izgubilo je dom. Oko sedam tisuća Mađara vratilo se u Mađarsku ili pronašlo utočište u drugim zemljama.

2.1.3. Popisi stanovništva i rasprostranjenost

Sebök (prema Kontra *et al.*, 2016: 38) navodi da je sve do kraja devetnaestog stoljeća bilo vrlo teško napraviti kvalitetnu procjenu mađarskog stanovništva u Hrvatskoj jer su

uzastopni popisi koristili drukčije mjere i načine u ispitivanju, stoga tek 1890. godine dobivamo prvu, donekle vjerodostojnu sliku o mađarskom stanovništvu. Iz više izvora možemo vidjeti različite brojke o mađarskom stanovništvu u Hrvatskoj 1910. godine (brojevi variraju od 100 do 170 tisuća!), no sigurno je da je te godine u Hrvatskoj živjelo više Mađara nego u bilo kojem drugom razdoblju iz kojeg su dostupni zapisani podaci. U popisima stanovništva koji su se provodili nakon 1910. godine mađarsko stanovništvo čini sve manji broj, a prema najnovijem popisu iz 2011. u Hrvatskoj obitava 14 048 osoba mađarske narodnosti, no samo njih 10 231 izjasnilo se materinskim govornikom mađarskoga jezika. U usporedbi s popisom stanovništva iz 2001. godine, kada je prema narodnosti u Hrvatskoj živjelo 16 595 Mađara, a prema materinskom jeziku njih 12 650, možemo primijetiti da je trend opadanja mađarskog stanovništva još uvijek prisutan te se iz toga može zaključiti da će u idućem popisu stanovništva onih koji se izjašnjavaju Mađarima i koji govore mađarski jezik biti još manje.

Što se tiče naseljenosti, prema popisu iz 2011. više od polovice Mađara u Hrvatskoj živi na području Baranje i istočne Slavonije, osobito u Osječko-baranjskoj županiji. Nešto više od trećine Mađara smješteno je u kontinentalnim regijama Hrvatske, a otprilike deset posto Mađara živi u priobalnim područjima (Ibid.: 69–71). Osim žarišta na području istočne Slavonije i Baranje (Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija) male zajednice Mađara izražene su u područjima Bjelovarsko-bilogorske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske, Istarske, Primorsko-goranske i Splitsko-dalmatinske županije, u Zagrebačkoj županiji te u gradu Zagrebu.

3. Virovitica i Mađari

3.1. Povijest Virovitice

Virovitica je oduvijek bila važno mjesto tijekom čije su se povijesti povezivale mnoge narodnosti, tako i Hrvati i Mađari, što pokazuje i Kolomanova povelja iz 1234. kojom je Virovitici dodijeljena titula samostalnog kraljevskog trgovišta. Ta je povelja Virovitici efektivno dala važnost grada te su ju u 13. stoljeću često posjećivali kraljevi iz dinastije Arpadovića koji su u Virovitici imali sezonski dvorac (Mohorovičić, 1984: 44). Još jedan događaj važan za povijest Virovitice bilo je odsjedanje kralja Bele IV. u vrijeme bježanja od Avara, točnije 1242. godine, kada je u Virovitici napisao Zlatnu bulu kojom je Gradec dobio

status slobodnog kraljevskog grada (Ibid: 36). Također jedna od najvažnijih značajki za Viroviticu kao poveznicu između Mađarske i Hrvatske bila je činjenica da je Virovitica grad najbliži mađarskoj granici u čijoj blizini koje leži grad Barcs s kojim Virovitica od 1996. godine dijeli status grada prijatelja – prvi grad prijatelj u povijesti Virovitice – zbog snažne trgovačke i kulturne povezanosti (Barcs Város Honlapja, Grad Virovitica).

3.2. Mađari u Virovitici prema popisima stanovništva

Na prostor Virovitičko-podravske županije Mađari stižu u isto vrijeme kada i u zapadnu Slavoniju i područje Bilogore. U virovitičkom se kraju tijekom 18. i 19. stoljeća razvijaju poljoprivredna i šumarska industrija kao osnova ekonomskog napretka (Virovitički zbornik, 1986: 38), a krajem devetnaestog stoljeća gradila se i pruga koja je povezala Barcs i Viroviticu i koja je bila dovršena 1884. godine. Razvoj industrije otvorio je mnoga radna mjesta i mogućnosti za naseljavanja na vlastelinske posjede. U to su vrijeme virovitičko stanovništvo dijelom činili domaći starosjedioci, hrvatski plemići i novopridošli obrtnici koji su podrijetlom bili Sasi, Štajerci, Flamani, Hrvati i Mađari kao druga najbrojnija narodnost u općini nakon Hrvata (Ibid.: 44). Prema popisu stanovništva iz 1900. godine u virovitičkoj općini – području koje čini Virovitica s osam okolnih naseljenih mjesta i osam pusta – iste je godine živjelo sveukupno 7594 stanovnika od kojih je 1157 bilo mađarske narodnosti, a njih 1103 rodilo se u Ugarskoj. Mađari su, zajedno s Nijemcima, nastanili uglavnom okolna naselja i puste na kojima je bilo mnogo namještenika i mogućnosti za pronalazak posla. Na području samoga grada živjelo je 607 osoba koje su se rodile u Ugarskoj, a od tog je broja njih 348 izjavilo da im je materinski jezik mađarski (Horvat, 2001: 112–113).

Prema popisu stanovništva iz 1910. godine, na području Virovitičke županije živjelo je 45 tisuća Mađara (Gyémánt i Drozdik, 2004: 376). Tada je Virovitička županija obuhvaćala i područja tadašnje Osječke i Đakovačke županije, a sjedište joj je bilo u Osijeku. Sama virovitička općina bilježi jednu novu pustu (sveukupno ih je bilo devet). Na području virovitičke upravne općine živjelo je sveukupno 8140 stanovnika, a od njih 1352 izjavljuje da im je mađarski materinski jezik. Sam je grad brojio 6119 žitelja, od toga je 379 osoba s mađarskim kao materinskim jezikom (Horvat, 2001: 118-119.) Jedanaest godina kasnije Viroviticu regent Aleksandar Karađorđević zakonski proglašava gradom (iako je Kolomanovom poveljom njezina funkcija praktički bila jednaka gradskoj), a te godine na

području virovitičke općine živjelo je 9366 stanovnika, hrvatski je kao materinski jezik govorilo 7195 stanovnika, a mađarski njih 1182 (Ibid: 126). Nakon 1921. godine broj stanovnika nastavio je rasti, ali na području Virovitice od tog se trenutka broj Mađara smanjuje, prateći trend smanjenja Mađara na području Hrvatske koji je počeo deset godina ranije. Prema popisu stanovništva iz 1931. godine Virovitica je imala 10 652 stanovnika od kojih je 8444 izjavilo da im je materinski jezik hrvatski, a njih 1118 mađarski (Ibid: 127).

3.3. Stanje danas

Tijekom godina broj se Mađara na području Virovitice smanjivao, a Virovitica je postala gotovo homogeno naselje. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. na području Virovitičko-podravске županije živi 84 836 osoba. 91,82 % stanovništva čine osobe hrvatske narodnosti, 6,06 % čine Srbi, a svi ostali narodi čine ostatak, od kojih Mađara ima samo 0,24 %, odnosno na području Virovitičko-podravске županije živi dvjesto osoba mađarske narodnosti. Od tih dvjesto osoba samo se njih 128 izjasnilo kao materinskim govornicima mađarskog jezika, što čini 0,08 % od ukupnog stanovništva, dok materinski govornici hrvatskog čine 98,53 posto. Na području samog grada živi 41 pripadnik mađarske nacionalnosti, a jedino drugo područje s većom koncentracijom Mađara jest općina Gradina koja broji 44 Mađara. Prema materinskom jeziku, u Virovitici živi 29 osoba koje smatraju da im je mađarski jezik materinski, dok ih je u Gradini 32.¹ Iako im je danas broj malen, stariji popisi stanovništva pokazuju da su na ovom području Mađari bili vrlo značajna etnička skupina (Škiljan i Babić, 2018: 215).

Dio povijesti možemo iščitati iz *Spomenice školi* u Novom Gradcu, naselju koje je brojilo najveću gustoću Mađara u okolici Virovitice, a bilo je i jedno od naselja gdje su Mađari neko vrijeme bili jedino stanovništvo. Prema Škiljanu i Babiću (2018: 215) iz *Spomenice* se da zaključiti da je u okolini Novoga Gradca neki grof jeftino prodavao zemlju koja je bila pod velikim hrastovim šumama, a nastanak Novog Gradca veže se upravo uz prodaju takvih šuma i povoljne okolne zemlje oko 1866. i 1870. godine. Nakon kupnje zemljišta Mađari su se naselili na područje Novog Gradca te su nakon krčenja šuma osnovali i naselje. Osim Novog Gradca, mjesta koja su osnovali Mađari i u kojima je živjelo samo mađarsko stanovništvo bila su Ada

¹ <https://www.dzs.hr>

Lukačka, Brezovo Polje, Dijelka, Hađićevo, Jugovo Polje, Karađorđevo, Gradinsko (danas Detkovac), Majkovac, Mitrovica, Novo Obilićevo (danas Zvonimirovac), Ovčara, Pepelana, Rit, Sokolovac Podravski, Zrinj Lukački i Žlebina. To su uglavnom bila mala naselja gdje su živjeli bezemljaši koji su obrađivali vlastelinsku zemlju, no danas osim u Novom Gradcu i Budakovcu, u ostalim navedenim selima Mađara gotovo da i nema.

U posljednjih se dvadeset godina broj Mađara na području Virovitice kontinuirano smanjuje (Ibid: 208). Može se pretpostaviti da će se prilikom idućeg popisivanja stanovništva sa smrću starijih osoba i gotovo nepostojećim trendom prenošenja jezika na mlađe generacije broj Mađara još više smanjiti, što će se pokazati i rezultati istraživanja obrađenima u idućem poglavlju. Ipak, unatoč poražavajućim podacima, na području Virovitice i Novog Gradca (koji pripada općini Gradina) postoje zajednice Mađara koje ne žele odustati od očuvanja svoga mađarskoga identiteta. Svojim aktivnostima i aktivnom potporom Mađarske uspijevaju okupiti Mađare iz županije na raznim manifestacijama na kojima se mogu sresti i zajednice Mađara iz drugih županija.

3.4. Zajednice Mađara

Aktivnosti manjinskih zajednice danas se najčešće svode na njegovanje folkloru i očuvanje kulture i tradicije, a u političkoj se sferi i svakodnevicu pojavljuju tek u drugom redu s percepcijom manjeg prava na državu od etničke većine (Škiljan i Babić, 2018: 201). Kako bi „izbjegli“ prijezir okoline, članovi nacionalnih manjina često se asimiliraju u većinski narod te tako ostvaruju veća prava. Oni koji ne odustanu od svojeg identiteta, ili oni koji svoj identitet odluče ponovno probuditi, čine to raznim ritualima i običajima, bilo to u obitelji ili, u ovom slučaju, u zajednici, a upravo su ti rituali ključni za posredovanje i prenošenje znanja koje osigurava identitet i njegovu reprodukciju na ostatak grupe i iduće naraštaje (Ibid.: 202).

Kako je spomenuto, manjinske se udruge često organiziraju s prvotnim ciljem promicanja kulture i kulturne autonomije, no taj cilj u mnogo slučajeva znači samo organiziranje društvenih aktivnosti koje su vezane uz folklor, ples, pjesmu, degustaciju vina i njegovanje gurmanskih običaja – što su sve zabavne aktivnosti i neupitno je da imaju svoje mjesto u kulturi pojedinog naroda – no prema Bariću (2012: 15), prava kulturna autonomija također podrazumijeva poznavanje i uporabu manjinskog jezika, čije učenje nije toliko zabavno kao sudjelovanje u prethodno nabrojanim aktivnostima, ali poznavanje jezika ključno je u očuvanju identiteta. Unatoč relativno malom broju Mađara u odnosu na broj Hrvata, na području Virovitice i Novog Gradca postoje nastojanja da se održi mađarski identitet, uključujući i jezik, te njihov prijenos na nove naraštaje.

3.4.1. Udruga u Novom Gradcu

Udruga u Novom Gradcu dio je Demokratske zajednice Mađara Hrvatske koja djeluje na području Virovitičko-podravske županije, a osnovana je 1994. godine. Trenutačno broji 110 upisanih članova, među kojima se nalazi i 15-20 djece. Iz razgovora s njezinim predsjednikom saznajemo sljedeće zanimljivosti o Udruzi: za svoje aktivnosti navodi njegovanje i očuvanje mađarskog jezika u obliku tečaja i poticanje nastave na mađarskom jeziku, očuvanje običaja u obliku plesova i pjesme te raznih igara i javnih programa. U udruzi djeluju kulturne skupine koje se bave određenim područjem očuvanja kulture, pa tako možemo naći skupinu za pjesmu, ples, tamburice, dramu i sport. Plesnu skupinu uglavnom čine osnovnoškolci koji izvode tradicionalne mađarske plesove, a svi zainteresirani mogu naučiti plesove za muškarce i žene,

spori i brzi čardaš kao i druge plesove u repertoaru skupine. Osim plesanjem, jedna skupina Udruge bavi se izričito glazbom. Glazbena se skupina sastoji od „velikog“ i „malog“ tamburaškog sastava u kojima su, sukladno godinama, članovi odrasli i djeca. Glazbena skupina često sudjeluje na natjecanjima, no i na generalnim skupovima Udruge na kojima uglavnom izvode tradicionalne mađarske (i hrvatske) pjesme. I sportska se skupina sastoji od dviju podskupina: stolnoteniske i šahovske, no one nisu toliko vezane uz kulturne aktivnosti Udruge. Jedan od poznatijih događaja u organizaciji Udruge je Mađarski bal u Novom Gradcu na kojem sudjeluju gotovo sve podskupine, a bal okuplja Mađare iz svih okolnih sela i gradova te se na njemu često mogu naći gosti iz Virovitice, Slatine, Budakovca, no isto tako i iz Zagreba i Baranje. U sklopu bala održava se i smotra folklor na kojoj se okupljanju zajednice iz bližih i daljih područja, a osim mađarskih sudjeluju i zajednice drugih nacionalnih manjina. Godine 2019. sudjelovali su KUD „Petefi Šandor“ iz Laslova, Zajednica Mađara iz Dežanovca, KUD „Seljačka sloga“ Brezovica i Dugo Selo, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ pododbor Virovitica, Srpsko kulturno društvo pododbor Viškovo, „Češka Beseda“ Virovitica, KUD „Podravka“ Starogradački Marof, KUD „Graničar“ Okrugljača i Hrvatska samouprava Bolho iz Republike Mađarske.² Osim kulturnog programa također se na redu može naći i kulinarski program na kojem se poslužuju tradicionalna mađarska jela.

3.4.2. Udruga u Virovitici

Udruga Zajednica Mađara Virovitičko-podravske županije osnovana je 2015. godine i od tada djeluje u prostorima Crvenog križa u Virovitici. Danas udruga broji 79 upisanih članova te, kao i Udruga u Novom Gradcu, održava razne manifestacije kojima promiče mađarsku kulturu i nastoji održati tradicije Mađara na životu. Većina su članova osobe starije dobi (između 60 i 70 godina), porijeklom Mađari koji su nekada u obitelji govorili mađarski, a mnogi od njih ujedno su i članovi udruge iz Novog Gradca, s obzirom na to da ona postoji već 27 godina i bila je jedina udruga Mađara na ovom području. U aktivnosti same virovitičke udruge pripada i njegovanje mađarskog jezika za sve članove koji su izgubili kontakt s jezikom svojih predaka, no članstvo nije ograničeno samo na osobe mađarskog porijekla, već svi zainteresirani mogu postati članovi i tako se pobliže upoznati s jezikom. Udruga aktivno radi i na ponovnom oživljavanju jezika kod djece i unučadi članova kako bi se popunila nestala generacijska karika

² <http://www.vpz.hr/2019/11/17/gradini-odrzan-25-po-redu-magyar-bal-dzmmh-udruge-novi-gradac/>

i osiguralo buduće djelovanje udruge i općenito opstojnost Mađara na ovom području. Tijekom prošle godine u suradnji s nastavnicom mađarskog jezika, koja također predaje mađarski jezik u osnovnoj školi u Virovitici i Gradini, vikendom se održavao besplatan tečaj mađarskog jezika za djecu članova udruge. Osim održavanja tečaja, udruga također radi na tiskanju slikovnice za djecu koja bi pomogla u učenju jezika. Što se kulturnih skupina tiče, u ovoj je udruzi najaktivnija pjevačka sekcija Mađara iz Virovitice. Pjevačka sekcija nastupala je na okupljanjima Mađara u raznim mjestima koja također imaju svoje udruge Mađara, kao što su Grbavac, Kotlina, Daruvar i Novi Gradac.

4. Teorijski okvir istraživanja

Kako bi se rezultati istraživanja mogli analizirati iz stručnog aspekta i bolje shvatiti važnost pitanja u kontekstu mađarske zajednice s virovitičkog područja, predstaviti će se osnovni pojmovi pomoću kojih će se opisati istraživanje pojave prisutne u ovoj manjinskoj zajednici, a koji pripadaju području sociolingvistike. Sociolingvistika se definira kao grana lingvistike koja opisuje i tumači jezik u kontekstu društva te se bavi razlozima i posljedicama varijacija u jeziku unutar govornih zajednica kod govornika različitih društvenih slojeva, različite dobi, spola i zanimanja.³

4.1. Narodnost i (manjinski) jezik

Prema Fishmanu (1989: 24-26) narodnost se definira kao aspekt samoprepoznavanja jednog kolektiva, kao i aspekt prepoznavanja u očima drugih. Ona je poveznica između pojedinca i nekog društva, na primjer nekih društvenih normi i vrijednosti. Pojedinci kroz narodnost nisu povezani samo s društvom, već i sa shvaćanjem života, i svijeta putem tog društva. Fishman nadalje naglašava važnost jezika, točnije, prenošenog jezika, uz narodnost. Jezik nije samo sredstvo kojim se služimo pomoću organa govora, već on igra značajnu ulogu u oblikovanju uma i umnih procesa, a u sebi prenosi „sve sreće i nedaće“ naših predaka. U tom kontekstu ostanak bez jezika znači ostanak bez svoje prave narodnosti, a ostanak bez narodnosti može parirati smrti. Mnogi filozofi i znanstvenici drže da je jezik ključan u oblikovanju osobe, a važnost jezika možda najbolje opisuje citat francusko-rumunjskog filozofa Emila Ciorana, koji je i sam pisao na jeziku koji mu nije materinski: „Ne živimo u naciji, već u jeziku. Naša je prava domovina naš (materinski) jezik, i ništa drugo“⁴.

Prema *Europskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima*, manjinski jezik definira se kao:

- a) jezik koji tradicionalno koriste državljani koji žive na području određenog državnog teritorija, a koji sačinjavaju grupu brojačno manju od ostatka državnog stanovništva,
i

³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56943>

⁴ Ovo je slobodni prijevod autora ovog teksta. U izvornom obliku na francuskom ovaj citat glasi: *On n'habite pas un pays, on habite une langue. Une patrie, c'est cela et rien d'autre.* – Cioran, E., *Aveux et Anathèmes*, 1987

b) jezik koji se razlikuje od službenog jezika te države.

Prema Berrutu, kako navodi Deželjin (2017: 332), manjinski jezik nije samo sustav proglašen takvim zbog broja govornika ili jezične udaljenosti, već je odraz položaja i statusa koji mu se pripisuju na temelju normi i kulturološkoga stava zajednice i zakona. Sukladno tome daje uputniju definiciju manjinskog jezika: „jezični sustav koji neka političko-administrativna zajednica rabi u stanovitoj mjeri i/ili u stanovitim situacijama“.

4.2. Prebacivanje jezičnog koda, zamjena jezika i diglosija

Prema Fishmanu i Garcíji (2010: 147) prebacivanje jezičnog koda podrazumijeva naizmjeničnu uporabu dvaju ili više jezika tijekom jednog razgovora, a na nju može utjecati više čimbenika od kojih jedni karakteriziraju situaciju u kojoj se govornici nalaze, drugi karakteriziraju same govornike, a treći društvenu poziciju jezičnih skupina koju govornici predstavljaju. Sukladno tome, postoji termin koji nazivamo razgovornom kompetencijom govornika, a nju definiramo ne samo kao poznavanje skupova jezičnih kodova i jezičnih pravila, već kao i sposobnost prosuđivanja u kojem se trenutku trebamo prebaciti iz jednog jezičnog koda na drugi koji više odgovara situaciji (Bartha, 1999: 87-91).

Nadalje, u istom ranije navedenom istraživanju autori Fishman i García (2010: 156) spominju i diglosiju kao još jednu važnu pojavu kad govorimo o manjinskim zajednicama. Diglosija je dakle usporedna upotreba dvaju jezika u nekoj zajednici (društvena inačica dvojezičnosti što je osobina pojedinca). Raspadom Austro-Ugarske Monarhije južni dijelovi države (Slavonija, Baranja, Srijem, Bačka i Vojvodina) koje su Mađari većinski naseljavali našli su se pod upravom država u kojima mađarski jezik više nije bio službeni jezik, već je preraspodjelom vlasti postao manjinski, a tako su se i svi njegovi materinski govornici našli u nepodobnoj situaciji, pogotovo jačanjem slavenskog duha na području Hrvatske.

S druge strane, iseljnjem i asimilacijom mađarskog govorništva iz Hrvatske slabjela je i prisutnost jezika. Mađarski je jezik zbog političkih i društvenih prilika dobio negativne konotacije u očima većinskog naroda što je prisililo neke govornike mađarskog da svoj materinski jezik ostave u prošlosti i održavaju samo svoj strani jezik, u ovom slučaju hrvatski. Taj se pojam naziva zamjenom jezika, odnosno jezičnim pomakom. Iako je definicija jezičnog

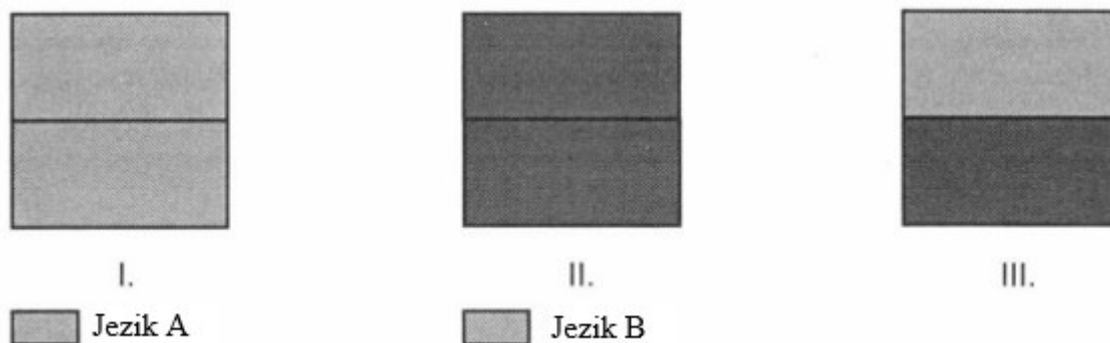
pomaka zamjena jednog jezika drugim u dužem razdoblju, u nekim je slučajevima za nestajanje mađarskog bila potrebna samo jedna generacija.

Osim jezičnog pomaka pojavljuje se i pojam jezičnog nazadovanja, koji Bartha (1999: 125) definira kao „smanjenje broja životnih situacija u kojima se jezik koristi“, što često dovodi do toga da se na kraju jezik manjine koristi samo kod kuće u neformalnim društvenim situacijama. Time se gubi i sama mogućnost promjene jezičnog koda u okruženjima koja nisu obiteljska i neformalna, kao i stilistička promjenjivost jezika kod dvojezičnih govornika, a to indirektno vodi do jezičnog pomaka kod zajednice govornika.

4.2. Dvojezičnost i stjecanje drugog jezika

Sukladno spomenutoj definiciji diglosije, dvojezičnost se može definirati kao usporedna upotreba dvaju jezika na jednakoj razini (Hrvatska enciklopedija), no nije jednostavno odrediti kada je osoba dvojezična. Prema Csernicskóu (2010: 9), dvojezična je osoba ona koja u svakodnevnom govoru osim svojeg materinskog jezika koristi, sposobna je koristiti, ili zna kada treba koristiti još jedan jezik sukladno normama i očekivanjima društva. Na razini zajednice dvojezičnom se smatra ona zajednica čiji članovi žive u dvojezičnom okruženju u kojem u određenim situacijama moraju koristiti još jedan jezik. U sociolingvističkoj se literaturi također pojavljuju i termini *prvi jezik* i *drugi jezik*, odnosno materinski jezik i jezik koji se koristi uz materinski jezik.

Danas gotovo da i ne postoji zemlja u kojoj se govori izričito jedan jezik, osobito ne u slučaju kolonijalnih velesila koje su s ciljem „otkrivanja“ novih kontinenata proširile korištenje jezika na gotovo sva područja svijeta, ali ne govori se u svim mjestima taj jezik na jednak način, već postoje drukčije varijante jezika. Primjerice, ne koristi se ista inačica jezika na službenim i neslužbenim okupljanjima, a isto tako mladi govornici neće govoriti koristeći jednaki registar riječi kao i stari, više će koristiti sleng i biti opušteniji u formalnom razgovoru nego stariji govornici (Fishman i García, 2010). Prema Bartha (1996), u zemljama na čijem području žive različiti narodi od kojih svaki pripada svojoj zajednici, jezični odnos između članova tih zajednica može se prikazati na tri različita načina:

Izvor: Bartha, 1996: 269

Prvi prikaz označava dvije jednojezične zajednice koje govore različitim jezicima. Tipičan primjer ovakvog odnosa između dviju zajednica bio je za vrijeme kolonijalizma kada su kolonijalističke sile (Engleska, Španjolska, Francuska i druge) osvajale zemlje koje su do tada govorile samo svojim materinskim jezikom.

Drugi prikaz predstavlja dvojezičnost svakog građanina neke zemlje. Kao glavni primjer spominje se većina afričkih država te Indija.

Treći prikaz predstavlja dvije skupine od kojih je jedna jednojezična, a druga dvojezična – u ovom slučaju manjinska zajednica koja govori i jezik prve skupine, no i svoj. Komunikacija između dviju grupa odvija se na samo jednom jeziku. Ovo je najčešći slučaj kod svih manjinskih zajednica na svijetu, pa tako i kod one obrađene u ovom radu.

Iako možda nisu svi od ispitanika imali tu sreću da ih roditelji nauče jezik, ili da pohađaju mađarsku školu, važno je naglasiti da, sukladno ranije spomenutim poveznicama između narodnosti i jezika, „u manjinskom okruženju identitet pojedinca ide ruku pod ruku sa željom za očuvanjem materinskog jezika“ (Rác i Halupka-Rešetar, 2018: 119). Kao što u svom istraživanju pokazuju Rác i Halupka-Rešetar, iako je učenje većinskog jezika ključno za međukulturalnu komunikaciju s članovima većinske zajednice, stav roditelja prema očuvanju manjinskog jezika, jezik na kojem obitelj komunicira međusobno i jezik na kojem djeca prate masovne medije samo su neki od čimbenika povezani uz očuvanje jezika, no čak ni oni ne mogu zajamčiti očuvanje manjinskog jezika.

Fishman (1999: 148-150) tvrdi da motivacija za učenje novog jezika ima puno veći utjecaj na postizanje željenog rezultata nego bilo kakva prirodna sposobnost za učenje jezika.

Također smatra da pružanje nade u to da će dijete naučiti jezik samo u školi, bez stvaranja povezanosti između škole i doma (dom predstavlja roditelje, filozofiju, rituale i tradiciju obitelji) zasigurno će dovesti do velikog razočarenja i manjka rezultata (Fishman, 1989: 423).

4.3. Jezični stav

Jezični stav definira se kao osobno mišljenje pojedinca o određenom jeziku i njegovim govornicima, a prema Kissu (Arcanum), on je također jedan od važnih čimbenika koji određuju korištenje jezika i utječu na nj. Ako je naš stav prema jeziku koji učimo negativan, rezultat će biti jednak stavu – isto vrijedi u suprotnom slučaju. Najveći utjecaj na jezični stav ima odnos između dvaju naroda, tako primjerice privlačnost nekog manjinskog jezika raste ako taj jezik simbolično ili praktično povezuje njegove govornike s bogatijim i politički razvijenim dijelom svijeta (Gal, 1991: 75). Važno je i napomenuti da na jezični stav više utječu društvene okolnosti nego one jezične. Što se tiče manjinskih i većinskih jezika, Kiss navodi da je jedan od razloga što se manjinski jezici gube to što se u usporedbi s favoriziranim većinskim jezikom države u kojoj žive njihov vlastiti jezik čini manje vrijednim.

4.4. Manjinski jezik kao dio institucionalnog obrazovanja

Budući da obrazovanje ima značajnu ulogu u integriranju nacionalnih manjina, najčešće djece, u većinsko društvo, važno je poduzeti određene mjere kako bi se sačuvali tradicija i jezik manjine. U Hrvatskoj prema Ministarstvu znanosti i obrazovanja pripadnici nacionalnih manjina imaju ustavno pravo na odgoj i obrazovanje prema trima osnovnim modelima i dvama posebnim oblicima školovanja, te dodatni model školovanja za pripadnike romske populacije:

1. Model A – nastava se odvija na jeziku i pismu nacionalnih manjina
2. Model B – nastava je dvojezična
3. Model C – njegovanje jezika i kulture
4. Oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine
5. Posebni oblici nastave: ljetna škola, zimska škola, dopisno-konzultativna nastava
6. Posebni programi za uključivanje učenika romske populacije u odgojno-obrazovni sustav.

Na prostoru Hrvatske trenutačno se nalaze četiri institucije koje održavaju osnovnoškolsku nastavu na mađarskom jeziku po modelu A: osnovna škola u Zmajevcu, osnovna škola u Vardarcu, Prosvjetno-kulturni centar Mađara u Hrvatskoj u Osijeku i osnovna škola u Korođu. Prosvjetno-kulturni centar Mađara u Hrvatskoj također nudi srednjoškolsku nastavu na mađarskom jeziku. Škole s nastavom po modelu B su: Osnovna škola Ivana Gundulića u Zagrebu i Osnovna škola Lug u Lugu. Što se tiče modela C, u Hrvatskoj se nalazi 27 osnovnih i jedna srednja škola koje nude nastavu mađarskog jezika i kulture. Većina njih nalazi se na području Slavonije, dvije su u Zagrebu, a dvije u Splitu (Središnji državni portal).

Što se tiče Virovitice i Novog Gradca (škola se nalazi u Gradini jer je to općinsko središte), u oba se mjesta održava nastava po modelu C. Program očuvanja mađarskog jezika u Gradini polazi više od 30 učenika, što znači da i mladi članovi nacionalne manjine u nekoj mjeri pokazuju zanimanje za održavanjem mađarskog identiteta. Učenici u gradinskoj školi potomci su Mađara koji su živjeli u općini. Međutim, program očuvanja mađarskog jezika u Virovitici polazi samo troje učenika, ali važno je napomenuti da to troje nemaju izravnu povezanost s Mađarskom, već, prema riječima učiteljice, učenici pokazuju osobni interes prema jeziku.

4.5. Očuvanje i revitalizacija jezika

Prema Kraussu, kako citira Deželjin (2017: 332), jezik može biti siguran od izumiranja ako ga govori barem sto tisuća govornika. Unatoč tome, autorica navodi da broj govornika ne mora nužno upućivati na nestajanje jezika u slučaju da među govornicima postoji svijest o potrebi očuvanja jezika, kao i njegovo svjesno prenošenje s generacije na generaciju. Iz tog razloga u manjinskoj je zajednici važno usvojiti svijest o očuvanju jezika te stvoriti plan njegova prenošenja. Govornicima manjinskih jezika pruža se pravo usvajanja njihova jezika te mogućnost obrazovanja na njihovu jeziku unutar obrazovnih institucija. Prema Deželjin, podučavanjem jezika prenosi se standardna varijanta (ako ona postoji) te se time zanemaruju njegove varijante koje se češće pojavljuju kod govornika. Uz to, jezik se nužno povezuje s kulturom i tradicijom njegovih govornika, iz tog je razloga u obrazovnom procesu važno stvoriti vezu između tradicije i sadašnjosti u kojoj one, uključujući i jezik kao važan faktor, imaju mjesto. Važno je izdvojiti da poduka jezika sama po sebi ne stvara nove govornike, već je jeziku bitno dodati funkciju koju može obavljati unutar svoje zajednice čime će se poticati njegovo

korištenje (Ibid.: 333). Pitanje koje smo i mi postavili ovim istraživanjem jest: ima li mađarski jezik doista neku funkciju u ispitivanoj zajednici ili mu je uloga sekundarna (simbolična).

Istraživanje je nastojalo ispitati stavove ispitanika prema mađarskom jeziku, učestalost svakodnevnog, odnosno povremenog korištenja mađarskog u njihovim životima, njihov svjetonazor kao članova manjinske narodne zajednice, te kakav utjecaj, prema njihovom mišljenju, imaju zajednice Mađara u oblikovanje slike i podizanje svijesti o mađarskoj kulturi i jeziku, odnosno hoće li se na ovom području i u budućnosti čuti mađarska riječ.

5. Istraživanje

Za potrebe ovoga rada osmišljeno je istraživanje provedeno u obliku snimanog polustrukturiranog istraživačkog intervjua otvorenog tipa u kojem su ispitivane jezične prakse i odnos prema manjinskom jeziku, kao i sjećanja Mađara s područja Virovitice i okolice o dolasku njihovih predaka na ove prostore. Intervjuirani su članovi mađarskih manjinskih zajednica na području Virovitice i Novog Gradca koji su imali ulogu reprezentativnog uzorka. Najveći je fokus bio na Mađarima koji znaju jezik i još ga uvijek aktivno koriste kod kuće, u društvu prijatelja ili na društvenim skupovima. Iako na tom području postoji otprilike osamdeset osoba koje se izjašnjavaju Mađarima, vrlo ih malo govori jezik ili sudjeluje u aktivnostima čiji je cilj očuvanje mađarskog duha. Iz tog je razloga u ispitivanju sudjelovalo sveukupno trinaest osoba koje su porijeklom (neki bližim, neki daljim) Mađari te osobe koje osjećaju pripadnost mađarskom narodu, bilo sudjelovanjem u radu jedne od udruga ili učenjem mađarskog jezika, ali ne koriste jezik aktivno. Sudjelovanje u anketi bilo je potpuno dobrovoljno uz potpisani pristanak. Rezultati su analizirani deskriptivnom statistikom.

5.1. Poteškoće i zapažanja prilikom provođenja istraživanja

Anketa je provedena, kad je to bilo moguće, na mađarskom jeziku, ali kako neki od ispitanika ne govore mađarski, pojedinačna pitanja ili, u nekim slučajevima, cijela anketa prevedeni su na hrvatski jezik. Kako bi se stekao što bolji uvid u jezični sadržaj, dio intervjua sniman je pomoću diktafona, osobito kod ispitanika koji govore mađarskim jezikom. Od sveukupno trinaest ispitanika, s osmero je napravljen intervju uživo, koji je također snimljen, dok je ostalih petero ispitanika anketu samostalno ispunilo na papiru s pitanjima, ali se prilikom analize podataka rezultati neće razdvajati. Razlog zbog kojeg intervju uživo nije proveden sa svim ispitanicima bile su mjere predostrožnosti vezane uz globalnu pandemiju koronavirusa. Tako je dijelu ispitanika poslan primjerak ankete na papiru preveden na hrvatski jezik (izvorno su pitanja na mađarskom jeziku). Ta je činjenica imala veliki utjecaj u formiranju odgovora ispitanika koji su na pitanja davali puno kraće odgovore i nisu previše ulazili u prošlost, vjerojatno zbog nepostojeće motivacije koju bi potaknuo ispitivač, za razliku od ispitanika s kojima je održan razgovor uživo i koji su nakon prvih nekoliko pitanja ispitivanje doživjeli kao prijateljski razgovor.

Kod nekih se ispitanika prilikom snimanja intervjua mogao primijetiti drukčiji način korištenja mađarskog jezika. U usporedbi s ranijim, neformalnim razgovorima s ispitanicima, ovaj su se put neki od njih trudili govoriti mnogo razgovjetnije i koristiti riječi koje inače možda ne bi koristili.

Tijekom snimanih intervjua odrađenim s govornicima mađarskog jezika koji ga još uvijek aktivno koriste, neki su se ispitanici s vremena na vrijeme koristili hrvatskim jezikom.

5.2. Pregled ankete

Anketa je bila podijeljena na dva glavna dijela. Prvi dio ankete predstavljala su pitanja vezana uz opće podatke o ispitanicima, a drugi dio predstavljala su pitanja vezana uz korištenje jezika koji se dijeli u četiri manje cjeline:

- i. opći podaci
- ii. pitanja u vezi s korištenjem jezika
 - a. pitanja vezana uz razinu znanja jezika
 - b. pitanja vezana uz jezični kod i korištenje jezika
 - c. pitanja vezana uz stajalište u vezi s pojedinim jezikom
 - d. pitanja vezana uz integraciju.

Dio s općim podacima obuhvaća prvih četrnaest pitanja, a drugih 39 pitanja predstavljaju jezični dio.

Razina znanja mađarskog jezika kod ispitanika varirala je, stoga se ispitanici mogu podijeliti u tri skupine:

- a) ispitanici koji aktivno koriste mađarski jezik i dobro ga govore
- b) ispitanici koji su kao djeca znali jezik, no u međuvremenu su ga zaboravili i trenutačno ga ne govore, odnosno rade na tome da ga ponovno usvoje
- c) ispitanici koji nisu znali jezik, no odlučili su ga naučiti i na tome rade.

5.3. Ispitanici – opći podatci

U istraživanju je sudjelovalo ukupno trinaest ispitanika: devet žena i četvorica muškaraca. Dvoje ispitanika trenutačno živi na području Novog Gradca, jedna ispitanica živi u

Žlebini, a ostalih desetero živi u Virovitici, ali mjesta porijekla ispitanika variraju. Jedanaest ih je rođeno u Hrvatskoj (osim s područja Virovitice, ispitanici dolaze iz Baranje, točnije iz Novog Bezdana), jedan ispitanik u Jugoslaviji (na mjestu današnje Vojvodine, u mjestu Tornjoš, mađ. *Tornyos*), a jedna ispitanica rođena je u Mađarskoj u mjestu Babrac (mađ. *Babarc*).

Što se tiče podjele odgovora ispitanika prema starosti – s obzirom na to da je uzorak ispitanika veoma malen, a prosječna starost onih koji se izjašnjavaju Mađarima na ovom području prilično visoka – ispitanici će se gledati kao jedna grupa. Ipak, radi prikaza razlike u viđenju pojedinih jezičnih i kulturnih okolnosti između generacija, a jedna ispitanica svojim godinama odudara od ostalih, starosne su skupine ispitanika sljedeće:

- jedna ispitanica ima 33 godine
- troje ispitanika ima između 45 i 60 godina
- troje ispitanika ima između 60 i 69 godina
- šestoro ispitanika ima više od 70 godina.

Na pitanje o tome koji jezik smatraju svojim materinskim 10 ispitanika odabralo je mađarski, dvoje ispitanika svojim materinskim jezikom smatra i mađarski i hrvatski, a samo jedna osoba svojim materinskim jezikom smatra hrvatski. Ovaj podatak prikazuje da unatoč današnjem nepoznavanju jezika (što ne iznenađuje nakon mnogih godina nekorištenja jezika), većina je stanovnika u jednom trenu u djetinjstvu zbilja dobro znala govoriti mađarskim jezikom.

Od trinaestero ispitanika devetoro je njih u braku, jedna je ispitanica rastavljena, a tri su ispitanice ostale udovice. Svi se ispitanici izjašnjavaju rimokatolicima, no ne idu svi u crkvu. Ispitanici su u većini slučajeva (77%) brak sklopili s osobom čiji je materinski jezik hrvatski ili hrvatskosrpski, samo je u tri slučaja materinski jezik bračnog partnera ispitanika mađarski (od tri ispitanika dvoje su muž i žena koji su oboje sudjelovali u anketi). Što se tiče države porijekla bračnog partnera, najviše ih potječe iz Hrvatske (11 od 13), jedan iz Bosne i Hercegovine i jedan iz Srbije.

Materinski jezik roditelja u većini je slučajeva bio mađarski, i kod oca i kod majke, dakle potječu iz čistih mađarskih obitelji. Materinski jezik oca u dva se slučaja razlikuje, tako

je materinski jezik oca jedne ispitanice bio slovenski, a oca druge ispitanice hrvatski. Materinski jezik majke samo je u jednom slučaju hrvatski.

Veliki broj ispitanika dobro je obrazovan. Petero ih je završilo fakultet, sedmero ih ima završenu srednju školu, od toga dvoje strukovnu školu, a samo je jedna osoba završila samo osnovnu školu. Samo ih je četvero išlo u vrtić, no od toga je jedna osoba išla u vrtić u Mađarskoj, ostali u Hrvatskoj. Većina je ispitanika osnovnu školu pohađala u Hrvatskoj na hrvatskom jeziku, točnije njih devetoro, dvoje je pohađalo osnovnu školu u Hrvatskoj na mađarskom jeziku (u Novom Bezdanu), jedan ispitanik osnovnu je školu pohađao u Vojvodini, i to na mađarskom jeziku, a jedna ispitanica pohađala je osnovnu školu u Mađarskoj. Što se srednje škole tiče, desetoro ispitanika polazilo je srednju školu u Hrvatskoj, od njih samo je jedna osoba osim hrvatskog imala školu i na mađarskom jeziku. Jedna je ispitanica srednju školu polazila u Mađarskoj, a još jedan ispitanik u Vojvodini, na mađarskom jeziku. Među pet ispitanika koji su završili fakultet, odnosno višu školu, možemo naći doktoricu medicine, učiteljicu glazbene kulture, učitelja povijesti, inspektora financija i veterinaru. Četvero ih je završilo u Hrvatskoj, na hrvatskom jeziku, no jedan je ispitanik imao priliku slušati predavanja i na mađarskom. Jedna je ispitanica fakultet završila u Mađarskoj.

Zadnje pitanje u krugu općih podataka tražilo je od ispitanika da se prisjete, ako mogu, kada su se, i zašto, njihovi preci iz Mađarske doselili na prostor Hrvatske. Iako jedan dio ispitanika predstavlja prvu generaciju koja je naselila ove prostore, oni čiji su preci došli iz Mađarske više-manje odgovaraju ranije spomenutim opisima (Kontra *et al.*, 2016, Škiljan i Babić, 2018). U mjesta odakle ispitanici potječu (Novi Gradac, Novi Beždan, Virovitica) naselili su se na prijelazu 19. u 20. stoljeće (u razdoblju od 1880. do 1930), a po iskazima ispitanika svi su došli u potrazi za poslom. Najčešće su bili šumari ili zidari te su preci nekih od njih bili dio prve generacije koja je pokrčila te prostore i izgradila kuće na prostorima Novog Beždana i Novog Gradca, sudjelujući tako u počecima stvaranja mađarske zajednice u tim mjestima.

5.4. Jezična uporaba

5.4.1. Razina znanja jezika

Na pitanje od koga su i na koji način naučili svoj materinski jezik (kod deset od trinaest ispitanika to je mađarski), svi ispitanici kažu da su ga naučili od jednog ili obaju roditelja ili od bake i djeda. Svi su ispitanici kao djeca govorili mađarski najčešće s majkom (materinski jezik majke ispitanika u svima je osim jednog slučaja mađarski, no kod nekoliko se ispitanika pojavljuje da materinski jezik oca nije uvijek mađarski, tako imamo primjere hrvatskog i slovenskog). Kod velikog se broja ispitanika, na žalost, ta poveznica s mađarskim jezikom u jednom trenu izgubila, što zbog zadirkivanja u društvu, što zbog sociopolitičke situacije u državi zbog koje su roditelji s njima i međusobno prestali govoriti na mađarskom jeziku. Jedna je ispitanica prilikom razgovora navela da, kada je bila dijete i kada je s roditeljima još razgovarala na mađarskom jeziku, u to su doba ispred kuća prolazili ljudi koji su osluškivali govori li netko na stranom jeziku, u ovom slučaju na mađarskom, te takve slučajeve prijavljivali višim institucijama, efektivno dovodeći govornike mađarskog koji su tamo živjeli u stanje stalnog straha. Navodi da je to jedan od razloga zbog kojih se u njihovoj kući prestao govoriti mađarski – osim u slučaju njezina oca koji kad je i govorio na mađarskom, činio je to šapćući – i zbog čega se zapravo većina njezina znanja jezika izgubila.

Iako su svi ispitanici kao djeca govorili mađarski, nisu svi usporedno učili i hrvatski i mađarski; onaj dio ispitanika koji je odrastao u čisto mađarskim obiteljima hrvatski je naučio tek u osnovnoj ili srednjoj školi te u društvu druge djece iz te škole, a ne od roditelja.

Kada je riječ o samoprocjeni razine znanja mađarskog i hrvatskog jezika, devet ispitanika kaže da mađarski više ne zna toliko dobro, ili skoro uopće, te se puno bolje služi hrvatskim jer ovdje žive cijeli svoj život, a kako mađarski nisu koristili u proteklih nekoliko desetaka godina, potpuno im se izgubio.

Dvoje ispitanika koji su izvorno iz mađarskih obitelji i koji su odrastali u mađarskom okruženju te se s vremenom preselili u Hrvatsku, kažu da oba jezika pričaju na istoj razini. Od to dvoje ispitanika jedan je kod kuće govorio mađarski, išao u osnovnu i srednju školu na mađarskom jeziku, no fakultet je odlučio polaziti u Hrvatskoj. U Hrvatsku je došao bez znanja jezika, no dosta je brzo svladao osnove te završio veterinarski fakultet na hrvatskom jeziku. S

obzirom na to da je imao temelj za znanje iz veterine na mađarskom jeziku, stručne je pojmove s fakulteta mogao povezati s onima na mađarskom te je njegovo znanje iz struke na gotovo jednakoj razini, odnosno smatra da bi u nekim trenucima prednost dao svojem znanju hrvatskog jer je tu išao na fakultet. Druga se ispitanica u Hrvatsku preselila oko tridesete godine svog života te u tom trenutku nije uopće govorila hrvatski. Kaže da joj učenje hrvatskog jedno vrijeme nije uopće polazilo za rukom, no uz muževu je pomoć učila jezik, a kad je našla posao u ugostiteljstvu, bila je primorana još bolje učiti kako bi mogla komunicirati s gostima lokala u kojem je radila.

Dvoje ispitanika smatra da im je znanje mađarskog jezika bolje nego znanje hrvatskoga. Oboje dolaze iz istog mjesta (Novi Bezdani) te su u bračnoj zajednici. Oboje su govorili mađarski s roditeljima i dolaze iz čistih mađarskih obitelji, išli su u hrvatsku osnovnu školu na mađarskom jeziku, ispitanica je išla u miješanu srednju školu, a ispitanik u hrvatsku srednju glazbenu školu. Nisu išli na fakultet, što je moglo igrati ulogu u njihovu boljem znanju mađarskog jer nisu bili primorani učiti stručne riječi iz određenog usmjerenja. Njihovo znanje mađarskog dodatno je učvrstila njihova zajednica; među sobom, i sa svojom kćeri, razgovaraju isključivo na mađarskom jeziku, osim u društvu Hrvata koji ne znaju mađarski.

Valjalo bi istaknuti troje ispitanika koji su rođeni i odrasli u mađarskim obiteljima. Jedna ispitanica, rođena u Hrvatskoj gdje je završila vrtić, osnovnu i srednju školu na hrvatskom jeziku, potom i na mađarskom jeziku, odlučila je završiti fakultet u Mađarskoj na mađarskom jeziku. S roditeljima je govorila i još uvijek govori isključivo na mađarskom i smatra da jednako dobro zna oba jezika, ali se trenutačno prirodnije osjeća kada govori hrvatski jer ga koristi i na poslu i u razgovoru sa suprugom koji ne zna mađarski. Druga su dva ispitanika braća, rođeni u mađarskoj obitelji iz Novog Gradca, s tri godine razlike. Mlađi od njih završio je sve svoje obrazovanje na hrvatskom jeziku, oženio se Hrvaticom te prilikom intervjua zatražio da se pokaže pitanje ponovi na hrvatskom jeziku. Još uvijek zna mađarski te u mađarskom društvu govori većinom mađarskim jezikom, no smatra da mu je mađarski tijekom posljednjih nekoliko desetljeća dosta oslabio i da mu hrvatski puno bolje ide. Njegov je brat također završio osnovnu i srednju školu na hrvatskom jeziku, no išao je na fakultet gdje je imao mogućnost predavanja slušati i na mađarskom i na hrvatskom. Nakon fakulteta radio je kao učitelj povijesti, predavao je u Novom Gradcu na oba jezika. Ipak, unatoč tome, danas svoje znanje jezika uspoređuje

prema tome koliko dobro može prevoditi s jednog jezika na drugi, a po njegovim riječima, u zadnje mu je vrijeme puno lakše prevoditi s mađarskog na hrvatski nego obratno.

Na pitanje misle li da Hrvati mogu primijetiti da im hrvatski nije materinski jezik tijekom razgovora, osmero ispitanika odgovorilo je negativno, štoviše, jedan ispitanik koji je odrastao u mađarskoj obitelji rekao je da bi prije Mađari posumnjali u njegov mađarski zbog toga koliko dugo živi ovdje i govori samo hrvatski. Ostalih petero ispitanika navode da bi njihovi hrvatski sugovornici vrlo vjerojatno primijetili da se nešto u njihovu govoru razlikuje od govora Hrvata. Prema samoprocjeni, najčešće smatraju da bi ih odalo naglašavanje riječi, brkanje gramatičkih padeža i gramatičkih rodova koji ne postoje u mađarskom jeziku i koji im zato nekada predstavljaju problem.

Iduće je pitanje tražilo od ispitanika da usporede svoj mađarski govor s govorom Mađara iz Mađarske. Svih trinaestero ispitanika reklo je da se njihov govor zasigurno razlikuje od govora Mađara, i to po sljedećim kriterijima:

- ispitanici imaju slabiji vokabular mađarskog, odnosno vokabular bogatiji hrvatskim riječima prenesenima u njihov mađarski
- ispitanici ne izgovaraju riječi jednako lijepo kao Mađari iz Mađarske, za koje misle da, uz lijep izgovor, više paze i na odabir riječi, dok ljudi na ispitanom području riječi skraćuju
- drugačije⁵ primjenjuju gramatička pravila (na primjer, red riječi im je bliži hrvatskom redu riječi)
- u mađarski je jezik ušlo mnogo novih internacionalizama s kojima ispitanici nisu toliko upoznati
- Mađari iz Mađarske ne bi prepoznali neke izraze koji se koriste ovdje.

Tijekom intervjuja do izražaja su došle dijalektalne osobine govore prisutne u govornom jeziku ispitanika, češće kod onih porijeklom iz Novog Gradca. Jedan je ispitanik rekao da su mu kolege i profesori za vrijeme njegova studija u Osijeku ukazivali na greške u govoru, a kao primjer dao je riječ „tyúk” (kokoš), koju on na mađarskom izgovara kao „tik“, a riječ „kakas“

⁵ Na ovom mjestu namjerno stoji „drugačije“, a ne „krivo“ jer je govor kojim ispitanici govore njihov vlastiti jezični kod koji uzima elemente jezika i iz hrvatskog i iz mađarskog.

(pijetao) izgovara kao hrvatsku riječ „kokoš“⁶. Kod drugog se ispitanika moglo čuti kako izgovara „hogyan mondik“ (kako kažu) umjesto standardnog „hogyan mondják“, a dok je govorio o svojim godinama u školi, moglo se čuti da kaže „osztál“ umjesto „osztály“ što znači razred (mađarsko slovo „ly“ u standardnom se mađarskom jeziku izgovara kao hrvatsko „j“). Slično tome, jedna je ispitanica kao primjer navela da njenu susjedu Mađari nisu mogli razumjeti kada je koristila riječ „grábla“ umjesto „gereblye“ (grablje) te kako se u tom slučaju može vidjeti promjena izgovora riječi pod utjecajem hrvatskog. Kod ispitanika iz Vojvodine mogao se primijetiti drukčiji oblik glagola biti u perfektu, tako je umjesto „volt“ izgovarao nešto bliže „vót“, a kod tvorbe posvojnog dativa moglo se čuti kako govori naglašeni oblik, dodajući zamjenicu u obliku prefiksa prije samog dativa – „énnekem“ umjesto češćeg „nekem“.

5.4.2. Uporaba mađarskog jezika u svakodnevnom životu

Drugi dio ankete istraživao je navike korištenja mađarskog jezika u svakodnevnom životu i mišljenje ispitanika o današnjem stanju mađarskog jezika u njihovoj okolini. Radi jednostavnijeg predočenja podataka rezultati će biti prikazani grafikonima.

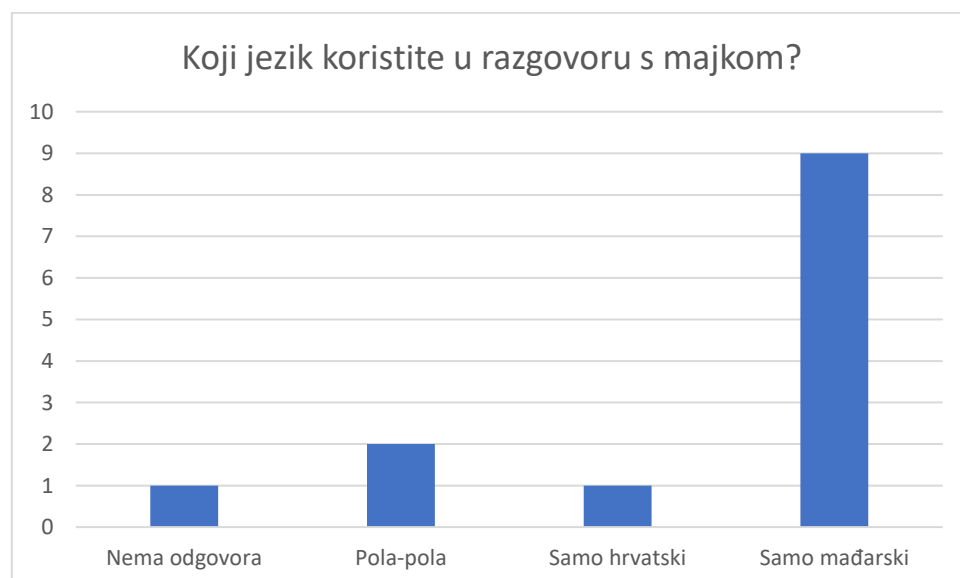
Prvo pitanje ovog dijela tražilo je od ispitanika da označe kojim jezikom govore, ili su govorili, kada su bili s određenim osobama ili društvom tijekom svog života. Ispitanici su s ocem i majkom, kako je već spomenuto, u većini slučajeva razgovarali, ili još uvijek razgovaraju, na mađarskom jeziku. Devetoro je ispitanika u razgovoru s ocem koristilo samo mađarski. Jedna je ispitanica sa svojim ocem komunicirala samo na hrvatskom, jedna osoba koristila je oba jezika, a otac jednog od ispitanika preminuo je kada je ispitanik bio dijete te se ne sjeća na kojem su jeziku komunicirali. Jedna ispitanica nije dala odgovor na ovo pitanje. Rezultati se mogu vidjeti na grafikonu 1.

⁶ Izgovor mađarske riječi „kakas“ prema IPA-i: ['kəkɒʃ]

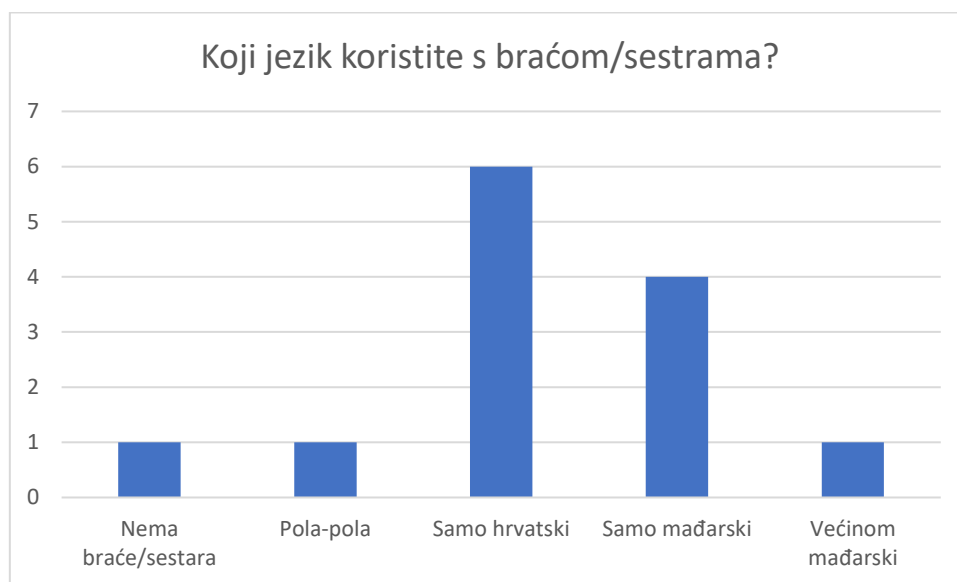
Grafikon 1. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru s ocem

Što se tiče komunikacije s majkom, isti je broj ispitanika koristio samo mađarski, njih devetoro. U ovom su slučaju dvije osobe sa svojom majkom komunicirale na oba jezika, ispitanica koja je i s ocem koristila samo hrvatski na isti je način komunicirala s majkom, a jedna ispitanica ni u ovom slučaju nije dala odgovor.

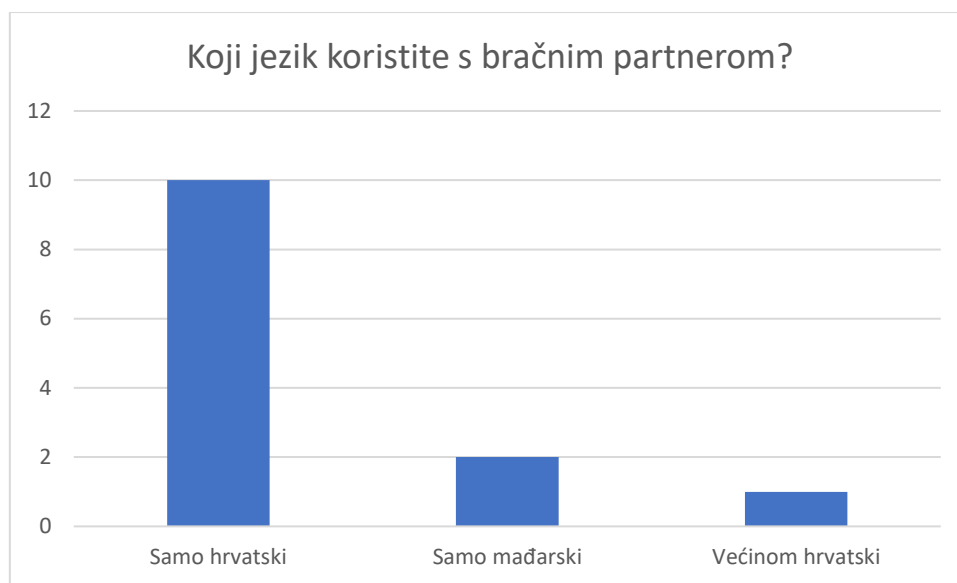
Grafikon 2. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru s majkom

Iz prethodnih grafikona možemo primijetiti da je uglavnom mađarski bio jezik razgovora s roditeljima, no ovaj se odnos mijenja od idućeg pitanja nadalje. Najviše ispitanika sa svojom braćom/sestrama pri komunikaciji koristi samo hrvatski, njih šestoro. Četvero ih koristi samo mađarski, jedna osoba koristi većinom mađarski, jedna osoba podjednako oba jezika, a jedna ispitanica nema braće ili sestara. Već se u ovdje može primijetiti koliko se jezik razgovora mijenja iz generacije u generaciju budući da je puno veći broj ispitanika sa svojim roditeljima govorio samo na mađarskom jeziku nego što je to slučaj s razgovorom s braćom/sestrama.

Grafikon 3. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru s braćom/sestrama

Činjenica da svi ispitanici žive u Hrvatskoj, a tome pridonosi i većinom hrvatsko državljanstvo bračnih partnera ispitanika, dovodi do toga da većina ispitanika sa svojim bračnim partnerom koristi isključivo hrvatski. Deset ispitanika sa svojim partnerom govori, ili je govorilo, isključivo na hrvatskom jeziku, dvoje ih koristi samo mađarski, a jedan ispitanik koristi većinom hrvatski, iako mu supruga relativno dobro zna mađarski.

Grafikon 4. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru s bračnim partnerom

Prema odgovorima na pitanje „koji jezik koristite pri razgovoru sa svojom djecom“ (faktor koji izravno utječe na prenošenje jezika s koljena na koljeno) možemo vidjeti da je jezik komunikacije ispitanika sa svojom djecom uglavnom hrvatski (desetero ispitanika odgovorilo je „samo hrvatski“) i premda glavni jezik komunikacije ovisi ne samo o roditelju, već i o djetetu, iz ovih se odgovora da doći do dva zaključka:

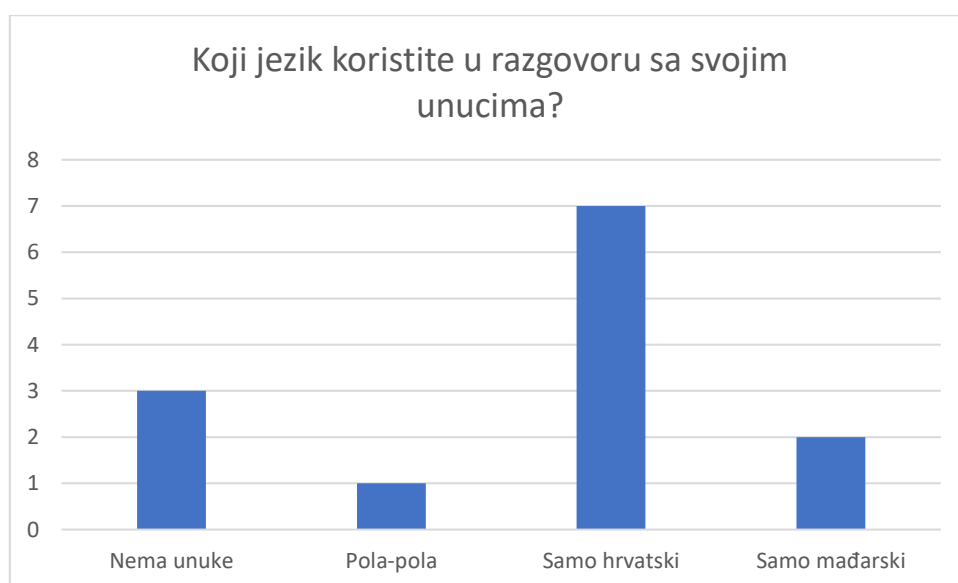
- prenošenje jezika nije bilo na listi prioriteta ispitanika u ulozi roditelja
- njihovo znanje mađarskog nije bilo na dovoljnoj razini iako su možda htjeli svoju djecu naučiti mađarski
- djeca su odbijala razgovarati sa svojim roditeljima na mađarskom jeziku.

Samo dvoje ispitanika (muž i žena) sa svojim djetetom koriste samo mađarski, a jedna ispitanica koristi oba jezika.

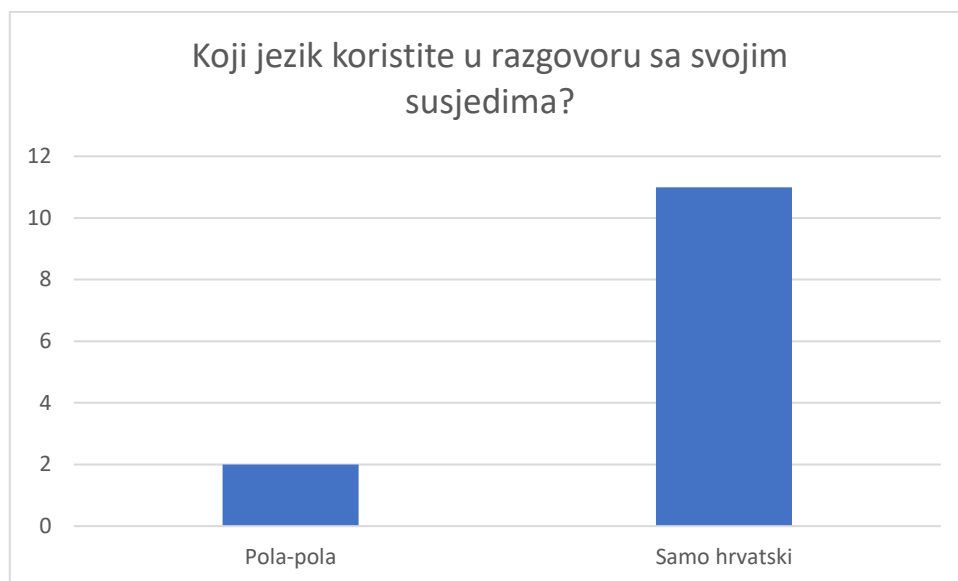
Grafikon 5. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru sa svojom djecom

Navika se govorenja hrvatskog jezika nastavlja i prilikom razgovora s unucima. Svega dvoje ispitanika sa svojim unucima govori samo mađarski, a ako nastave svoju unuku učiti mađarski zajedno s majkom tog djeteta, odnosno sa svojom kćeri, postoji velika vjerojatnost da će to dijete govoriti mađarski kad odraste. Sedmero ispitanika sa svojim unucima govori samo hrvatski, troje ispitanika nema unuke, a jedna ispitanica sa svojim unukom govori i na mađarskom i na hrvatskom jeziku, ovisno o društvu u kojem se nalazi u tom trenutku.

Grafikon 6. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru sa svojim unucima

S obzirom na to da se u zadnje vrijeme na virovitičkom području broj Mađara smanjuje, na Grafikonu 7. možemo vidjeti očekivane rezultate koji prikazuju na kojem jeziku ispitanici razgovaraju sa svojim susjedima; u ovom slučaju hrvatski prevladava. Jedanaest od trinaest ispitanika sa susjedima razgovara samo na hrvatskom, no dvoje ispitanika sa svojim susjedima ipak koriste nešto mađarskoga, iako je to najčešće samo prilikom pozdravljanja.

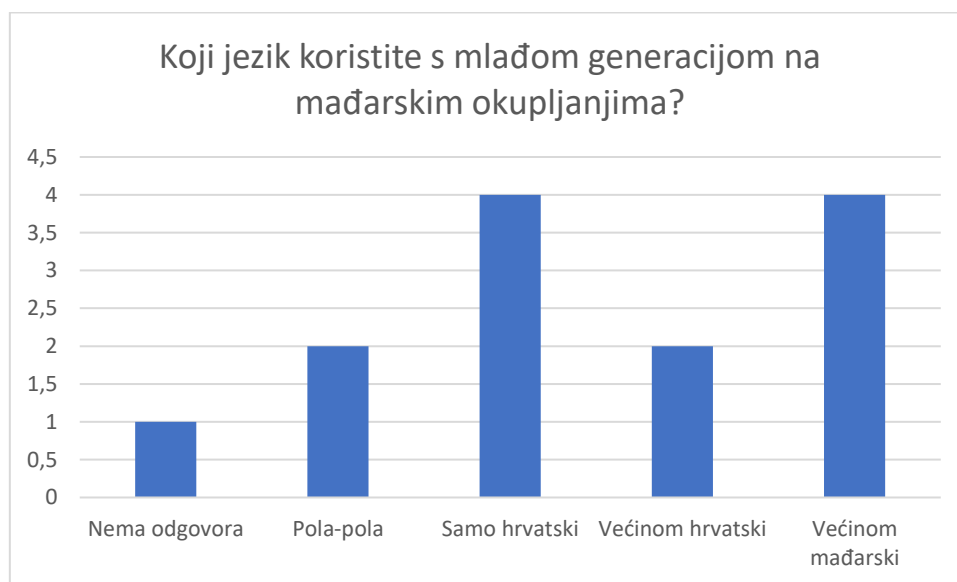

Grafikon 8. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru sa svojim susjedima

Iduća dva pitanja slijede otprilike isti odnos korištenja jezika. Ispitanici u kafiću/gostionici koriste ili samo hrvatski (jedanaest ispitanika) ili većinom hrvatski (dvoje ispitanika). Ponekad se koristi mađarski kada se okupi društvo iz mađarske udruge, ali to se ne događa baš često. Što se tiče mise, na ovim se područjima misa ne održava na mađarskom jeziku, stoga je glavni jezik upotrebe hrvatski (jedanaest ispitanika odgovorilo je „samo hrvatski“). U dva se slučaja pojavljuje da ispitanici koji su porijeklom iz Novog Bezdana ponekad odlaze tamo na mise, a tamo se misa održava na mađarskom jeziku i tada imaju priliku koristiti mađarski, stoga su njihovi odgovori „pola-pola“.

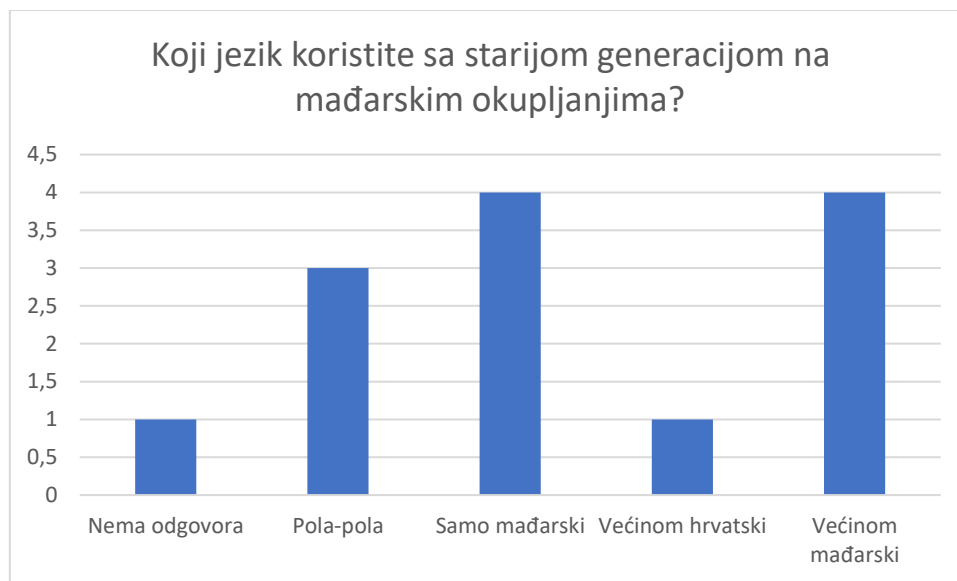
Iduća su dva pitanja provjeravala u kojoj mjeri koriste koji jezik kada razgovaraju s pojedinim članovima udruga koji su u slučaju ove ankete podijeljeni na dvije skupine: mlađa generacija i starija generacija. U ovom se slučaju mlađom generacijom smatraju osobe do 35 godina, a starije sve osobe iznad 35.

Po iskazima ispitanika jako mali broj mladih koji dolaze na aktivnosti u udrugama zna mađarski, no ako za neku osobu znaju da u nekoj mjeri zna govoriti mađarski, onda će oni koji se tada odluče koristiti mađarski u tom slučaju koristiti isključivo mađarski do onog trenutka do kojeg ta osoba više ne može na mađarskom izreći ono što želi. Ispitanici su dosta podijeljeni u ovom slučaju. Četiri ispitanika s mlađom generacijom koriste većinom mađarski. Drugih četvero koristi samo hrvatski, dvoje većinom hrvatski, a zadnjih dvoje koriste oba jezika, ovisno o tome s kim razgovaraju budući da neki mlađi članovi ipak posjeduju neko znanje jezika. Jedna ispitanica nije dala odgovor, pretpostavka je da ne odlazi na okupljanja Mađara.

Grafikon 9. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru s mlađom generacijom na mađarskim okupljanjima

Što se tiče komunikacije sa starijom generacijom, ovdje svakako prevladava mađarski jezik. Četvero ispitanika u komunikaciji s drugim članovima koji su starije generacije koristi samo mađarski jezik, drugih četvero koristi većinom mađarski, a samo jedna osoba koristi većinom hrvatski, ali zbog vlastitog nedovoljnog znanja jezika. Kada govorimo o udruzi u Virovitici, tamošnji članovi još uvijek uče mađarski, ali se ipak trude iskoristiti to znanje, tako međusobno govore uglavnom na mađarskom, no neizbježno je korištenje hrvatskog i iz tog razloga koriste oba jezika prilikom komunikacije; tako je troje ispitanika odgovorilo da koriste oba jezika u komunikaciji sa starijom generacijom. Kao i u prethodnom pitanju, jedna osoba nije dala odgovor, vjerojatno jer ne posjećuje okupljanja.

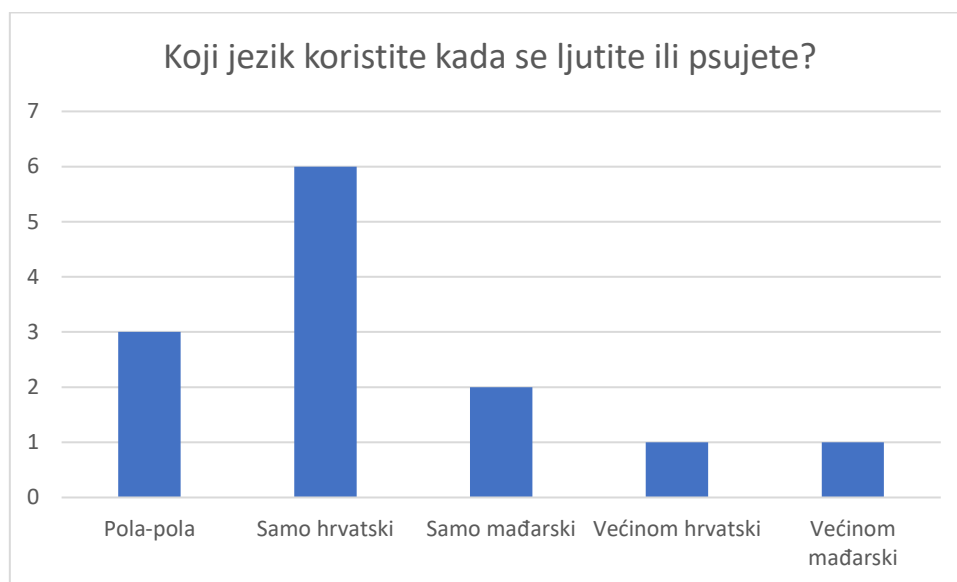
Grafikon 10. Jezik koji ispitanici koriste u razgovoru sa starijom generacijom na mađarskim okupljanjima

Zadnja su četiri pitanja ovog dijela provjeravala koji jezik ispitanici koriste prilikom svakodnevnih aktivnosti koje vjerojatno čine nesvjesno. Devetero ih koristi samo hrvatski, troje samo mađarski, a jedna osoba većinom hrvatski.

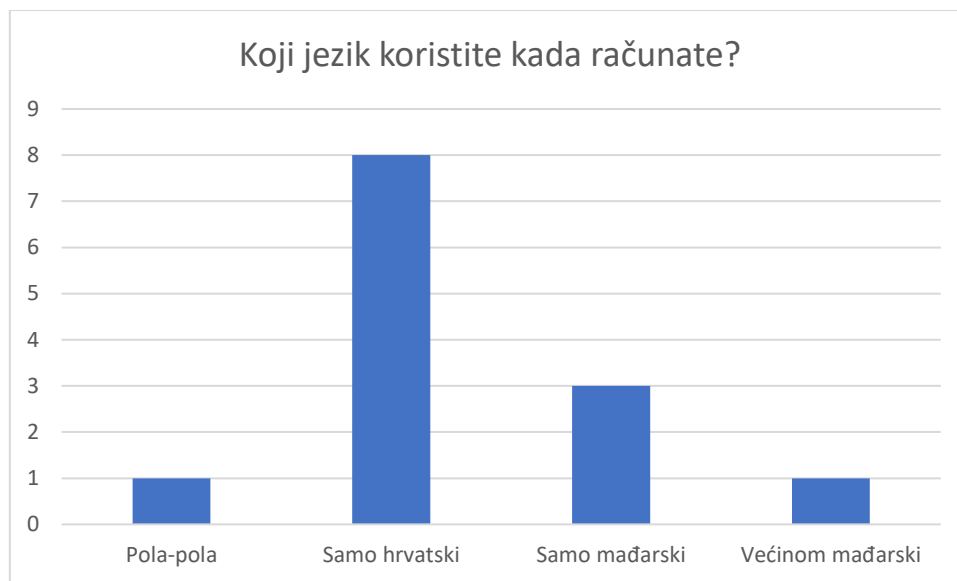
Grafikon 11. Jezik koji ispitanici koriste prilikom pisanja bilješki

U idućem se pitanju provjeravalo koji jezik ispitanici koriste kada se ljute ili psuju. Prema rezultatima možemo vidjeti koliko je raznolika učestalost korištenja jezika u takvim situacijama. Šestero u tim situacijama koristi samo hrvatski jezik te još jedna osoba većinom hrvatski. Dvoje ispitanika koriste samo mađarski, a još se jedna osoba ljuti većinom na mađarskom. Zanimljivo je to što su ispitanici koji aktivno koriste oba jezika (njih troje) rekli da se ljute ili psuju ovisno o jeziku koji govori njihov sugovornik u tom trenutku, najvjerojatnije nesvjesno. Primjerice, ako su ljuti na nekog tko govori samo hrvatski, onda će ljutnju iskazati na hrvatskom, isto tako vrijedi i za mađarski.

Grafikon 12. Jezik koji ispitanici koriste kada se ljute ili psuju

Grafikon 13. prikazuje na kojim jezicima ispitanici računaju u glavi. Iako hrvatski prevladava i u ovom slučaju, svedjedno se pojavljuje i korištenje mađarskog. Neki ispitanici računaju i naglas te kažu kako se da primijetiti da koriste hrvatski, odnosno mađarski. Osmero je ispitanika reklo da pri računanju koriste samo hrvatski. Troje ispitanika koriste samo mađarski, a još jedna ispitanica koristi većinom mađarski. Jedna osoba podjednako koristi oba jezika, ovisno o tome što računa i u kakvom okruženju.

Grafikon 13. Jezik koji ispitanici koriste prilikom računanja

Prema odgovorima na zadnje pitanje u tablici vidimo na kojem jeziku ispitanici sanjaju, radnja na koju ne mogu aktivno utjecati što se tiče korištenja jezika. Iako i u ovom slučaju, kao i većini, prednjači hrvatski, kod onih se ispitanika koji često ili svakodnevno koriste mađarski može primijetiti da je mađarski i te kako prisutan. Sedmero ispitanika sanja samo na hrvatskom jeziku, a još jedan ispitanik većinom na hrvatskom. Dvoje sanjaju samo na mađarskom, još dvoje većinom na mađarskom jeziku, a jedna ispitanica kaže da nekad sanja na hrvatskom, nekad na mađarskom.

Grafikon 14. Jezik na kojem ispitanici sanjaju

5.4.3. Navike korištenja pojedinog jezika

Kada ispitanici s nekom osobom imaju mogućnost razgovarati na oba jezika, onda njihov odabir jezika ovisi od osobe do osobe, i to o više čimbenika. Kod onih ispitanika koji aktivno koriste mađarski, prisutno je načelo da će se osobi za koju znaju da govori mađarski obratiti na mađarskom jeziku, neovisno o tome je li osoba mlađa ili starija te razgovor nastojati voditi na mađarskom. Čak se i većina ispitanika koji puno slabije znaju mađarski trudi voditi razgovor na mađarskom jeziku do trenutka kada više ne mogu razumjeti ili, u najgorem slučaju, koriste oba jezika prilikom komunikacije. Također je dosta bitan faktor društvo u kojem se ispitanici nalaze. Ako većina osoba u tom društvu razumije samo hrvatski, a samo nekoliko osoba mađarski, onda će se ispitanici iz pristojnosti automatski prebaciti na hrvatski te će i s Mađarima iz tog društva govoriti na hrvatskom kako bi i ostali razumjeli o čemu se govori. Samo dvoje ispitanika kaže da će uvijek s drugom osobom razgovarati samo na hrvatskom jeziku, bez korištenja mađarskog jer ga ne znaju dovoljno dobro. Ispitanici u većini slučajeva nisu naveli neke određene teme o kojima više vole govoriti na nekom određenom jeziku, jedino se u jednom slučaju pojavljuje da ispitanica više voli govoriti o poslu na hrvatskom jer su svi kolege Hrvati i cijeli joj radni dan prolazi na hrvatskom.

Što se tiče mađarskog kao tajnog jezika, većina ga ispitanika nikad nije koristila kako ih druge osobe ne bi razumjele, ali u pet su slučajeva ispitanici ipak rekli da su koristili mađarski

s članovima obitelji – jedna osoba sa sestričnom, jedna s majkom, jedna s rođacima kako je muž ne bi razumio, jedna osoba s bratom i sestrom (no oni su znali samo mađarski), te jedna sa suprugom – kako bi mogli komentirati stvari vezane uz osobe koje se u tom trenutku nalaze u blizini.

Ispitanici su potom upitani što misle u tome da netko koristi hrvatske izraze dok govori na mađarskom. Većina ispitanika, njih dvanaest od trinaest, smatra da je to sasvim normalna pojava, štoviše, da su se i sami našli u takvoj situaciji te da je najbitnije prenijeti ono što žele reći na koji bi god način njihov sugovornik najbolje shvatio. Ipak, jedna ispitanica ne voli kada se prilikom govorenja na mađarskom koriste hrvatski izrazi. Smatra da ako osoba govori mađarski jezik, onda treba koristiti isključivo mađarske riječi, a misli da je razlog takva njezina stava to što se rodila u Mađarskoj i tamo odrasla.

Vezano uz prethodno pitanje, ispitanici su iznijeli svoje iskustvo o tome je li im se dogodilo da su koristili hrvatske izraze dok su komunicirali s nekim na mađarskom. Najučestaliji odgovor bio je taj da su neku riječ, dok je nisu znali na mađarskom, rekli na hrvatskom kako se ne bi izgubio tok razgovora. Jedna ispitanica kaže da koristi neke posuđenice koje nemaju ekvivalent u mađarskom jeziku te iste stvari/pojave ne može dobro opisati na mađarskom, druga ispitanica kaže da već potpuno nesvjesno koristi uzvike, na primjer „hajde“ i njoj slične riječi, a ispitanica koja je na prethodno pitanje odgovorila da misli da to nije u redu rekla je da vjeruje da se to događa samo u selima koja se nalaze na granici s Mađarskom te da joj je sam pojam toga da netko koristi strane riječi u govoru na određenom jeziku dosta neobičan.

Iduća dva pitanja provjeravala su što ispitanici misle o tome da netko koristi mađarske izraze dok govori na hrvatskom jeziku. Slično prethodnom pitanju, ispitanici u većini slučajeva nisu uzimali drugima za zlo ili imali negativan stav prema korištenju mađarskih izraza prilikom razgovora na hrvatskom, uglavnom smatraju da se to dogodi slučajno, da ta osoba ne zna hrvatski toliko dobro kao mađarski, to jest da se bolje izražava na mađarskom u određenim situacijama ili da u tom trenutku razmišlja na mađarskom. Općenito, ispitanici dosta dobro prihvaćaju takve slučajeve, ne bi zamjerali govornicima koji bi iskoristili mađarske izraze. U jednom je slučaju ispitanica rekla da su se u njezinoj roditeljskoj kući uvijek ubacivale mađarske riječi u razgovoru koji je tekao na hrvatskom te joj je to sasvim normalno. Većini se

ispitanika dogodila takva situacija, pogotovo kod onih koji su kao mladi govorili samo mađarski i koji su tek kasnije učili hrvatski.

5.4.4. Nekad i danas

Trenutačno stanje mađarskog jezika u Virovitici i Novom Gradcu prema iskazima ispitanika dosta je loše. Mađarski jezik u javnom životu ne govori gotovo nitko, a nekolicina ljudi koji ga govore čine to uglavnom na okupljanjima Mađara u tim mjestima. Većina se ispitanika slaže da se u njihovoj mladosti mađarski koristio puno više nego danas, no kako su se generacije mijenjale, danas mađarski poznaju samo stariji, od mladih gotovo nitko. Ispitanici iz Novog Gradca rekli su kako ondje postoji svega nekoliko obitelji koje govore mađarski, uključujući obitelj čiji su članovi sudjelovali u anketi. Smatraju kako će jezik izumrijeti s njima: „stariji izumiru, ljudi srednje dobi sve manje govore, a mladi uopće ne žele govoriti (mađarski)“. Uz to, prema riječima ispitanika, samo se selo (Novi Gradac) raspada, te društveno-ekonomska situacija ne izgleda dobro za opstanak ljudi, a time i jezika. Što se tiče Virovitice, ispitanici smatraju da je odlično što članovi Udruge imaju mogućnost učenja književnog jezika, ne uče „seljački“ mađarski, te je jedno vrijeme dolazila profesorica mađarskog jezika čak iz Daruvara kako bi ih učila. Oni koji se trude razgovarati na mađarskom jeziku i time ga očuvati, kažu da na mađarskom komuniciraju većinu vremena s osobama iz udruga. Obje su udruge vrlo povezane, članovi iz virovitičke udruge ranije su (a neki su još i uvijek) bili članovi udruge u Novom Gradcu te uzajamno posjećuju svoja događanja. Osim toga, neki ispitanici pokušavaju na mađarskom razgovarati s članovima obitelji koji znaju mađarski, no s drugim ljudima ne mogu komunicirati na mađarskom.

Oprečno ranijem pitanju, iz iskaza ispitanika vidljivo je da je mađarski bio puno zastupljeniji u njihovoj mladosti. U Budakovcu (odakle potječe nekoliko ispitanika) postojala je osnovna škola na mađarskom jeziku koja je bila aktivna sve do 1958. godine, a osim toga cijelo je selo znalo mađarski i njemački. Kasnije su protjerali sve Mađare natrag u Mađarsku, a Nijemce u Njemačku i tako više-manje homogenizirali narod u Budakovcu. Slična je situacija bila i u Novom Gradcu – ispitanici kažu da se ranije u svakoj kući govorio mađarski. Prema riječima jednog ispitanika koji je došao iz Novog Bezdana (u Novi Gradac došao je 1979.) tada se moglo uočiti da je ostalo puno od mađarske kulture. Svaka je kuća znala mađarski, bilo je glazbenih sastava koji su pjevali na mađarskom, svi bi u krčmi govorili na mađarskom jeziku i

na druge načine održavali tradiciju. Kasnije su krenuli naseljavati ljude iz Dalmacije te se time mađarski jezik izgubio (ali to je pomoglo nekolicini ispitanika da nauče hrvatski, budući da su se kao mladi družili s djecom ljudi koji su se tamo naselili). Ispitanici koji su odrasli u Novom Beždanu kažu da je u njihovoj mladosti mađarska manjina bila vrlo aktivna, sve su radili na mađarskom: išli u osnovnu školu isključivo na mađarskom, razgovarali samo na mađarskom, pjevali, igrali mađarske igre, a hrvatski su naučili tek u školi. No vjeruju da danas situacija nije više takva, Mađari svoju djecu više ne šalju u mađarske škole, nego u hrvatske, općenito se ne radi dovoljno na očuvanju mađarskog jezika. Unatoč tome većina je ispitanika (njih devetero) rekla da su njihovi roditelji međusobno i sa svojom djecom razgovarali uglavnom samo na mađarskom, eventualno bi međusobno razgovarali na hrvatskom (u jednom slučaju otac nije znao mađarski) kako ih djeca ne bi razumjela. Roditelji nekih ispitanika u jednom su trenutku počeli s njima govoriti i na hrvatskom, otprilike kada su krenuli u školu kako bi potakli učenje hrvatskog jezika, a s nekim su ispitanicima razgovarali pola-pola. Samo se u tri slučaja dogodilo da su roditelji govorili jedino hrvatski, kako među sobom, tako i s djecom.

Prethodno pitanje otvara novu problematiku u pogledu očuvanja jezika – uče li roditelji (uključujući i ispitanike koji imaju djecu) koji žive na ovom području svoju djecu ili unuke mađarski jezik i ako da, o čemu ovisi hoće li uspjeti u tome? Ispitanici su podijeljeni u svojim odgovorima, jedni tvrde da uspjeh ovisi ponajviše o dobroj volji djeteta i o tome koliko ih se potiče, dok drugi smatraju da uspjeh ponajviše ovisi o roditeljima koji ih nažalost ne motiviraju dovoljno ili ne smatraju da im djeca trebaju naučiti mađarski. Neki ispitanici također smatraju da bi roditelji trebali težiti tome da svoju djecu pošalju u mađarsku školu, tamo bi sigurno naučili. Jedna ispitanica smatra da čak i da roditelji djecu pošalju u mađarsku školu, u toj se školi, prema njezinu sjećanju, ne podučava standardni mađarski jezik, već mađarski s vojvođanskim dijalektom, te kako ni to nije dobro za djecu. Većina ispitanika smatra da ljudi koji ovdje žive ne uče svoju djecu i unuke mađarski jezik, no zanimljivo je da u isto vrijeme većina njih kaže da oni osobno nastoje prenijeti nešto mađarskog svojoj djeci i unucima te da se trude s njima razgovarati na mađarskom – to se ponajviše očituje kod ispitanica koje su bake. Njihova djeca nisu od njih naučila mađarski (što opet za sobom povlači pitanje zašto ispitanice nisu naučile svoju djecu mađarski), stoga oni svojoj djeci ne mogu prenijeti jezik, ali se ispitanice danas trude popraviti situaciju i sa svojim unucima razgovarati na mađarskom. Također spominju kako djeca imaju priliku učiti mađarski u sklopu aktivnosti udruge u

Virovitici jer se jednom tjedno nalaze s učiteljicom mađarskog jezika na besplatnom satu u gradskoj knjižnici, nakon kojega pokušavaju s djecom razgovarati o tome što su naučili.

Na pitanje što misle zašto danas mladi ne govore mađarski, ispitanici su se opet podijelili, i to u tri skupine. Prva skupina smatra da ih roditelji nisu naučili i ne potiču ih dovoljno, druga smatra da nisu htjeli naučiti jer u okolini nitko ne govori mađarski te da sukladno tome nemaju od koga naučiti i s kime razgovarati, a treća skupina smatra da je djeci jezik pretežak i da ih zbog toga ne zanima ili da bi bili predmet izrugivanja kada bi govorili mađarski. Isto tako, većina djece ispitanika međusobno razgovara na hrvatskom jeziku, u nekoliko se slučajeva pojavljuje odgovor da djeca sa svojim rođacima razgovaraju na mađarskom (jer rođaci hrvatski ne znaju, a djeca ispitanika znaju mađarski).

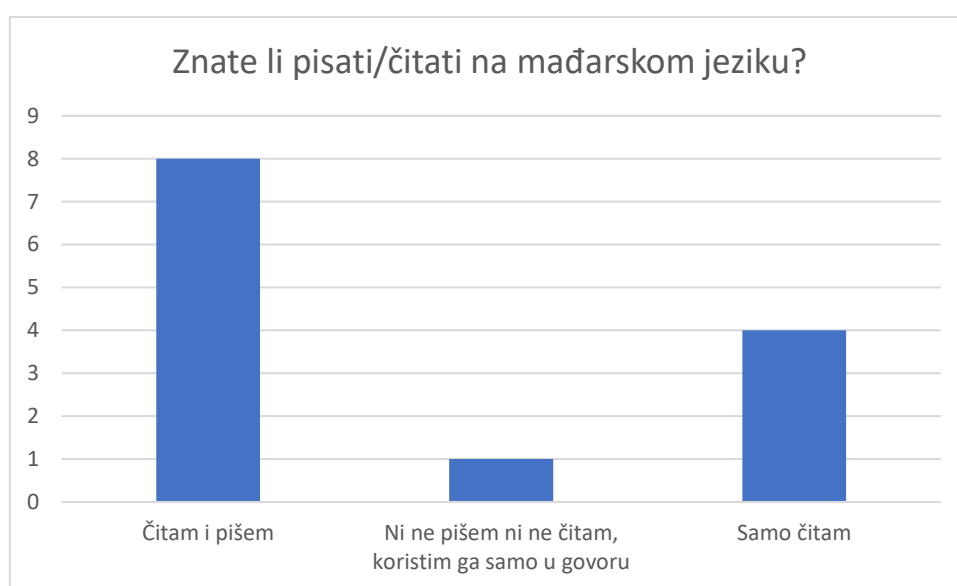
5.4.5. Mađarska imena

Da ime može biti izravna poveznica s određenim narodom, ne treba se posebno isticati, prema Peternai Andrić (2009.) „vlastita imena zapravo služe označavanju pripadnosti i jezično-društvenoj klasifikaciji...“ Iako ispitanici vjerojatno nisu bili upoznati s ovako detaljnim analizama značenja imena, već su imena davali ovisno o tome kako im se koje ime svidjelo, neobično je vidjeti da je jako malen broj ispitanika dao svojoj djeci mađarska imena, svega njih troje (od toga su dvoje muž i žena). Unuci i djeca svih ostalih ispitanika imaju hrvatska imena, najvjerojatnije iz razloga da se bolje uklope u hrvatsku okolinu. Jedna ispitanica koja ima mađarsko ime rekla je da je svojem djetetu dala hrvatsko ime zato što je sama doživjela neugodnosti zbog svog imena.

Na pitanje je li se promijenio jezik razgovora s nekim od njihovih prijatelja ili poznanika, dvije ispitanice rekle su da su počele obnavljati svoj mađarski u razgovoru sa svojim sestrama kako bi vježbale ono što su naučile u sklopu udruge, a nekoliko je ispitanika reklo da je na mađarskom počelo razgovarati s autorom ovog rada, ranije su s autorom razgovarali na hrvatskom jeziku te tu situaciju navode kao primjer da je moguće naučiti i očuvati mađarski kod mladih.

5.4.6. Pismenost

U idućem su dijelu upitnika ispitanici analizirali svoju pismenost na pojedinom jeziku (hrvatski i mađarski). Svi ispitanici znaju i čitati i pisati na hrvatskom jeziku jer gotovo svi u Hrvatskoj žive cijeli svoj život, no što se mađarskog tiče, situacija nije ista. Mnogi ispitanici još uvijek dovoljno dobro vladaju jezikom, znaju i čitati i pisati, a na grafikonu 15. možemo vidjeti rezultate analize za mađarski jezik. Osmero ispitanika koristi mađarski i u čitanju i u pisanju, četvero ih samo čita na mađarskom, a jedna osoba ni ne čita ni ne piše, samo ga govori.

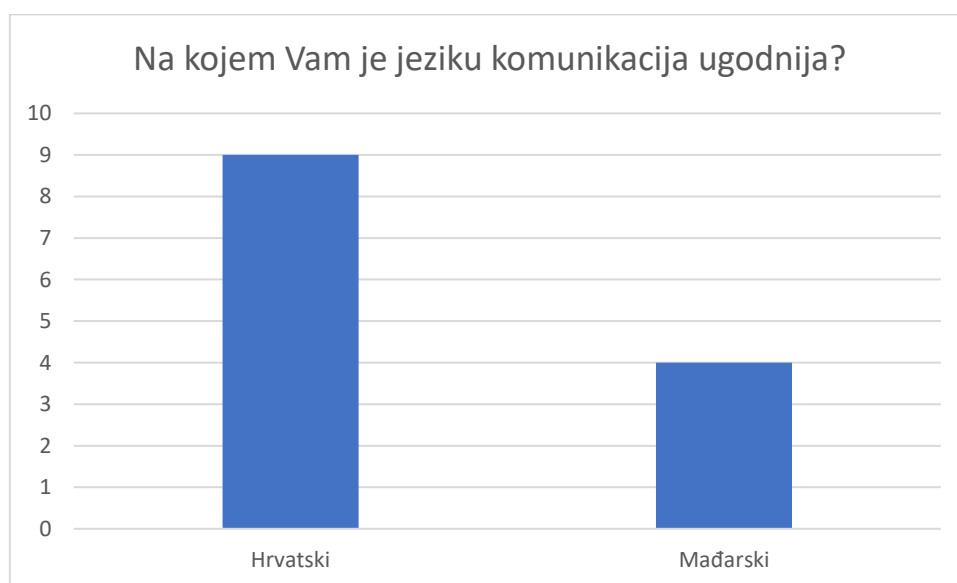
Grafikon 15. Znanje čitanja/pisanja na mađarskom jeziku

Posljednja pitanja drugog dijela ankete provjeravala su korištenje masovnih medija i navike pisanja na mađarskom jeziku. Što se radija tiče, četvero ispitanika nema naviku slušati mađarski radio, ostali slušaju s vremena na vrijeme, uglavnom glazbu i vijesti (*Kossuth, Budapest, Petőfi, Donkó, Sláger*), a jedna ispitanica sluša radio „svaki dan, cijeli dan“. Šestero ispitanika ne gleda televiziju, uglavnom obrazlažući time da im antena ili prijammnik ne hvata mađarske kanale. Troje ispitanika kaže da gledaju vijesti i sport, a ostali ispitanici kažu da rijetko gledaju, ali kada gledaju mađarsku televiziju, onda su to uglavnom zabavni programi na kojima se emitiraju animirani, igrani te dokumentarni filmovi. Što se novina tiče, mnogi ispitanici nemaju pristup novinama na mađarskom jeziku, osim ako ne naiđu na novine u udrugama, gdje se uglavnom može naći zadnje izdanje *Új Magyar Képes Újsága*. Oni koji žive bliže granici (u Novom Gradcu) imali su naviku s vremena na vrijeme otići preko granice i

tamo kupiti novine (neodređene). Na kraju, devet od trinaest ispitanika reklo je da nema naviku pisanja na mađarskom jeziku. Oni koji još uvijek pišu na mađarskom, uglavnom zapisuju recepte (dvije ispitanice) ili koriste mađarski vezano uz posao (pisanje natječaja i stručnih obavijesti/planova vezanih uz vođenje udruge, odnosno prevođenje).

5.4.7. Osoban odnos ispitanika prema jeziku

Najkraći dio ankete sadržavao je svega četiri pitanja koja su od ispitanika tražila da daju svoj glas ili hrvatskom ili mađarskom jeziku. Cilj je bio utvrditi s kojim se jezikom ispitanici najviše poistovjećuju. Prema rezultatima možemo vidjeti da je većini ispitanika ugodnije komunicirati na hrvatskom jeziku (devet ispitanika). Četvero ispitanika koji su odgovorili da im je lakše komunicirati na mađarskom ili su odrasli u Mađarskoj/Vojvodini, ili su veći dio svojeg djetinjstva komunicirali samo na mađarskom jeziku.

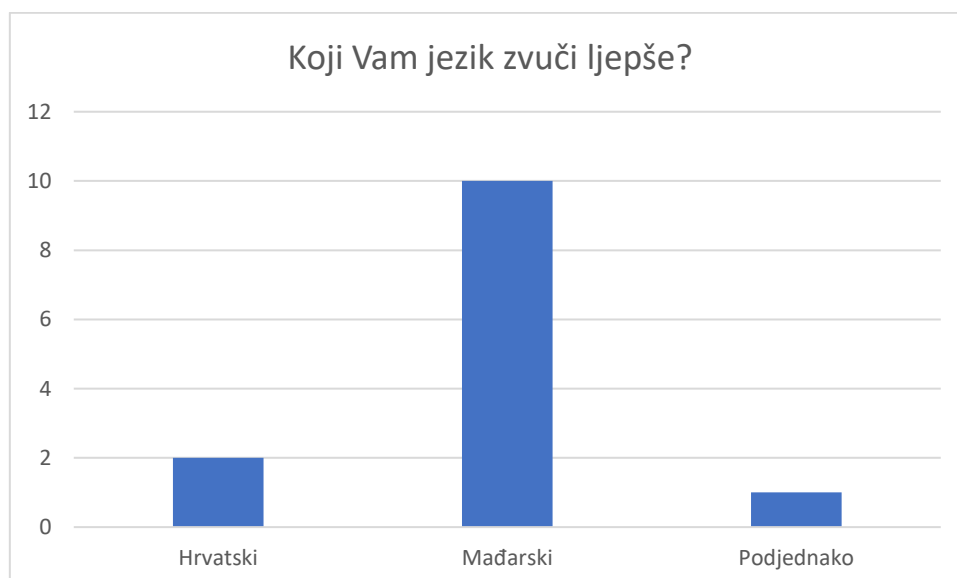
Grafikon 16. Jezik na kojem je ispitanicima ugodnije komunicirati

S druge strane, unatoč tome što im je komunikacija na hrvatskom lakša, većina je ispitanika (njih osmero) rekla da više voli mađarski jezik jer je to jezik uz koji su odrasli i premda su gotovo isključivo govorili hrvatski u svakodnevnom životu, mađarski zadržava posebno mjesto u njihovim sjećanjima. Čak su i ispitanici koji su svoj glas dali hrvatskom (tri ispitanika) rekli da vole i mađarski jezik, ali budući da ga ne znaju govoriti, smatraju da je objektivnije da svoj glas daju hrvatskom. Dvoje ispitanika kaže da podjednako vole oba jezika.

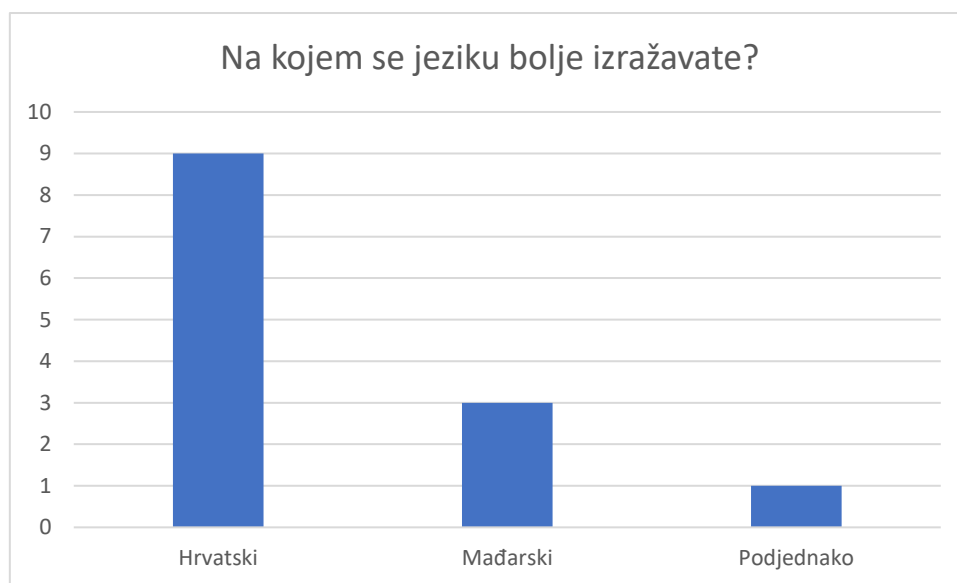
Grafikon 17. Jezik koji ispitanici više vole

Još je veći broj ispitanika rekao da im mađarski jezik zvuči ljepše – njih desetero. Po riječima ispitanika, mađarski je jezik u usporedbi s hrvatskim egzotičan, budući da sadržava neke glasove koji ne postoje u hrvatskom i zbog toga zvuči pjevnije. Dvoje ispitanika izabralo je hrvatski, a u jednom je slučaju ispitanica rekla da joj oba jezika zvuče podjednako lijepo.

Grafikon 17. Jezik koji ispitanicima zvuči ljepše

Na kraju, devetoro od trinaest ispitanika smatra da se bolje izražavaju na hrvatskom jeziku, čak i neki od onih ispitanika koji cijeli život koriste mađarski jezik. Prema njima, hrvatski im je toliko postao svakodnevica da pojedine pojmove, na primjer vezane uz posao, ne bi znali reći na mađarskom jeziku te u takvim situacijama daju svoj glas hrvatskom. Troje ispitanika bolje se izražava na mađarskom jeziku, a jedna osoba jednako dobro barata s oba jezika.

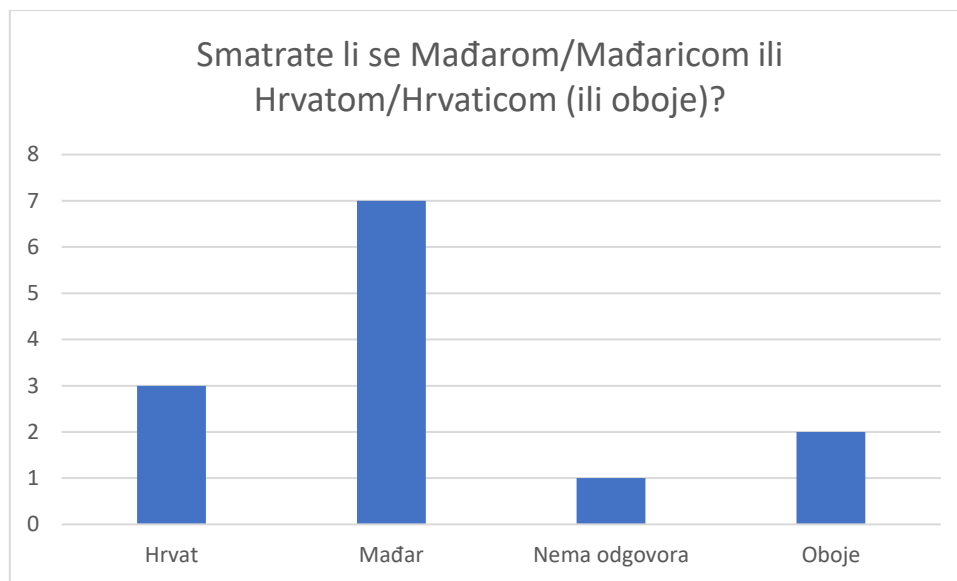

Grafikon 18. Jezik na kojem se ispitanici bolje izražavaju

5.4.8. Integracija i budućnost zajednice

Posljednji dio ankete sadržavao je devet pitanja vezanih uz integraciju Mađara u Hrvatskoj i budućnost mađarske narodne manjine.

Što se tiče osjećaja nacionalne pripadnosti, većina ispitanika unatoč svojoj dugogodišnjoj izloženosti hrvatskoj kulturi i građanima Hrvatske osjeća pripadnost mađarskom narodu, točnije njih sedmero. Troje se smatra Hrvatom, odnosno Hrvaticom, dvoje ispitanika osjećaju jednaku pripadnost k oba naroda, a jedna ispitanica nije dala odgovor na ovo pitanje.

Grafikon 19. Narodnost s kojom se ispitanici poistovjećuju

Gotovo svi od ispitanika, njih jedanaest od trinaest, sudjeluju u radu mjesne udruge Mađara, u Virovitici ili u Novom Gradcu. Po iskazima ispitanika, na organiziranim događajima tih udruga nastoji se uklopiti i mađarski i hrvatski jezik, od toga glavni program najčešće bude dvojezičan kako bi i oni sa slabijim znanjem mađarskog mogli razumjeti o čemu se radi, osim ako nije riječ o čitanju ili izvođenju pjesama. Ispitanici se također slažu da bi se mađarski trebao više koristiti na takvim događajima, jednoj je ispitanici posebno žao što se na godišnjem mađarskom balu puštaju hrvatske pjesme, no isto tako razumiju da je situacija takva da dosta članova ne zna mađarski i ne radi na svom poznavanju toga jezika.

U današnje vrijeme većina ispitanika u Mađarsku odlazi pretežito radi kupovine. Mnogi od ispitanika imaju rodbinu i prijatelje u Mađarskoj, ali odnose su gajili ponajviše s rođacima koji su njihova generacija, s onim mlađima ne održavaju odnose. Jedino je dvoje ispitanika navelo posjet prijateljima i rodbini kao glavni razlog odlaska u Mađarsku, kod jedne ispitanice ti posjeti obično ne traju dulje od dan-dva, a drugi ispitanik kaže da on i njegova obitelj znaju ljetovati na Balatonu s obiteljskim prijateljima.

Kada je riječ o usporedbi situacije u kojoj su Mađari u Hrvatskoj danas i prije nekoliko desetljeća, ispitanici su podijeljena mišljenja. Postoje oni koji smatraju da je Mađarima danas gore nego prije. Jedan ispitanik svoje stajalište argumentira time da danas ljudi više ne govore u jednakom broju kao nekada, a smatra i da se ne radi dovoljno na promicanju manjinskih

udruga, u ovom slučaju onih mađarskih. Misli da možda postoje neke protumanjinske političke osobe koje su u prošlosti poticale mržnju prema manjinama u Hrvatskoj i da su nacionalne manjine zbog toga zakinute. Druga ispitanica smatra da je problem što se mladi ne trude održati narodni duh Mađara, ne uče jezik niti ga koriste kod kuće, premda imaju prilike za to, a još jedna ispitanica smatra da su danas Mađari dosta malodušni. S druge strane smatra da se danas puno više ljudi smatra Mađarima, ranije su se samo ljudi iz Baranje opredjeljivali kao Mađari. Jedna ispitanica smatra da je danas puno bolja situacija jer se mađarski smije javno koristiti, dok je u njeno vrijeme bilo zabranjeno govoriti mađarskim jezikom. Osim toga, smatra da se danas ljudi više ne srame što su Mađari. Ostali ispitanici smatraju da danas Mađari imaju puno veća politička prava, nacionalna manjina dobila je predstavnika u Hrvatskom saboru. Radi se na upoznavanju djece Mađara s mađarskom kulturom, u udruzi u Novom Gradcu imaju prilike putovati u Mađarsku što može biti dodatna motivacija te smatraju da se nacionalni duh Mađara u zadnje vrijeme proširio i po drugim dijelovima Hrvatske.

Na pitanje jesu li ikada imali prednost u nekoj situaciji u Hrvatskoj zbog toga što su znali mađarski svi ispitanici koji su potvrdno odgovorili (njih devetoro od trinaest) rekli su da su to uglavnom bile situacije u kojima su mogli pomoći kako ne bi došlo do nesporazuma u komunikaciji, ali nijedna od osoba nije se našla u situaciji gdje bi im znanje mađarskog pružilo prednost nad drugom osobom u na primjer zapošljavanju.

Četiri ispitanika reklo je da su se našli u situaciji u kojoj im je netko implicitno ili eksplicitno prigovorio zbog toga što govore mađarski. U većini slučajeva takvi komentari bili su insinuirani, no dvije su ispitanice rekle da su im uputili negativne, eksplicitne komentare, jednoj je ispitanici osoba rekla da se vrati tamo odakle je došla, dok su drugoj ispitanici za vrijeme njenoj srednjoškolskog obrazovanja druga djeca uzimala za zlo to što je sa svojim prijateljicama razgovarala na mađarskom jeziku.

5.5. Diskusija

Nakon analize podataka dolazimo do prilično jasne slike o životu i aktivnostima mađarske manjine na području grada Virovitice i u okolnim mjestima. Kod gotovo svih ispitanika nailazimo na sjećanja o dolasku njihovih predaka koja podupiru povijesna istraživanja o naseljavanju Mađara. Preci gotovo svih ispitanika došli su na virovitičko područje u potrazi za poslom, najčešće u vezi s pošumljavanjem, gradnjom željeznice ili nekim sličnim poslom. Jedna od najviše poražavajućih činjenica zasigurno je ona da je materinski jezik majki svih ispitanika bio mađarski, a samo njih sedmero danas koristi i zna govoriti mađarski. Uzrok ovom jezičnom pomaku možda možemo naći u sjećanjima nekoliko ispitanika. Iz razgovora s dvije ispitanice saznajemo da se u prošlom stoljeću vrlo negativno gledalo na one koji govore mađarski jezik, štoviše, takve su ljude prijavljivali, a njihova sudbina iz razgovora s ispitanicima ostaje nepoznata. Međutim, nastojanjem da zaštite svoju obitelj u prisustvu takvog straha, roditelji su morali učiniti, i učinili su ono što je zajamčilo sigurnost njihove djece – prestati govoriti i učiti svoju djecu mađarski. Iako svi od ispitanika koji danas ne govore mađarski barataju određenim vokabularom naučenim u sklopu radionica u udrugama, veliki dio njih sjeća se razgovaranja s roditeljima na mađarskom jeziku.

U većini slučajeva ispitanici smatraju da Mađari s ovog područja ne podučavaju svoju djecu mađarski, što je velika šteta i da bi se to trebalo promijeniti ako se mađarski želi održati na životu. Iako većina ispitanika svoju djecu nije učila mađarski jezik, danas se trude ljubav prema mađarskom potaknuti barem u svojim unucima, tako se na otvorenom tečaju mađarskog jezika može pronaći do šest dječaka i djevojčica, unučadi ispitanika koji predstavljaju nadu za buduće generacije mađarskih govornika. Osim njih na području Virovitice na prste jedne ruke može se nabrojati mladih do trideset godina koji znaju govoriti mađarski jezik, koji su imali sreću naučiti ga od roditelja, no isto je tako kod mladih u Virovitici popularan smjer Hungarologije na osječkom Filozofskom fakultetu što je obećavajuća činjenica. Možda je upravo ta generacija mladih ona koja će revitalizirati mađarski jezik.

S obzirom na rezultate istraživanja, može se zaključiti da je škola (iako ne jedino škola) doista imala utjecaj u očuvanju jezika kod ispitanika. Prema jezičnoj sposobnosti ispitanici se mogu podijeliti u dvije glavne skupine: oni koji znaju i koriste kako mađarski tako i hrvatski, i oni koji svakodnevno koriste hrvatski, ali mađarski samo povremeno. Tijekom analize podataka

o školovanju ispitanika, može se zaključiti da je obrazovanje ipak imalo utjecaj na formiranje dvojezičnosti kod ispitanika. Svi oni ispitanici koji aktivno znaju koristiti oba jezika (iako možda ne koriste oba svaki dan) pohađali su školu na mađarskom jeziku (najčešće osnovnu školu). Svi oni koji su pohađali školu samo na hrvatskom jeziku, nemaju govorne sposobnosti kao prva skupina, osim u slučaju jedne ispitanice koja je mađarski naučila od roditelja, ali je i pohađala fakultet u Mađarskoj. U ovom slučaju škola može predstavljati unutarnje želje roditelja ispitanika koji, iako su u velikoj mjeri učili svoju djecu do neke mjere mađarski, na kraju su krajeva smatrali da je vjerojatno bitnije da njihova djeca nauče hrvatski, a mađarski nije bio na dovoljno visokom mjestu.

Iz iskaza nekoliko ispitanika moglo se vidjeti da u nekih pojedinaca iz Hrvatske multikulturalnost još uvijek nije dobrodošla. Slika prikazana komentarima pojedinaca koji iskazuju negativne osjećaje prema Mađarima, iako ju je najpametnije ignorirati, indirektno utječe na stav prema jeziku kako njihovih sugrađana, tako i samih članova manjine. Ta činjenica zasigurno utječe na samosvijest Mađara, no i drugih nacionalnih manjina diljem cijele Hrvatske, a kako smo vidjeli iz iskaza ispitanika koji se sjećaju povijesti, kada većinski narod ne odobrava manjinski, jezik se neminovno gubi.

Često se dogodi da se ispitanici iz ovog rada pojavljuju u raznim društvenim situacijama u kojima na izbor korištenja jezika imaju dvije opcije – ili hrvatski ili mađarski. Mnogi od njih kažu da se uvijek radije prilagođavaju sugovorniku, budući da oni sami vrlo dobro, u većini slučajeva i puno bolje, barataju hrvatskim nego mađarskim jezikom. Unatoč tome, kada znaju da netko s njima može razgovarati na mađarskom jeziku, onda je neupitno da će i oni sami nastojati na korištenju mađarskog jezika u komunikaciji.

Ispitanicima je hrvatski toliko ušao u svakodnevnu uporabu da im je neke fraze bilo prirodnije izgovarati na hrvatskom jeziku. U jednom je slučaju došlo do toga da je jedan ispitanik, koji u usporedbi s drugim ispitanicima bolje govori i razumije mađarski, želio da se razgovor nastavi na hrvatskom jer nije razumio značenje pitanja na mađarskom jeziku. Nastavno na to, ispitanici su naveli kako im se zna dogoditi da koriste hrvatske riječi kada govore na mađarskom ili „pohrvaćuju“ mađarske riječi – neki su ispitanici kao primjer dali neke riječi koje su tijekom godina govorenja na hrvatskom počeli izgovarati drukčije nego što se one izgovaraju u standardnom jeziku.

Na kraju, iz rezultata istraživanja možemo vidjeti kako je jezični pomak doista prisutan kod pojedinih ispitanika koji su na početku možda i govorili mađarski. Kod njih je jezik nestao zbog uglavnom društveno-političkih razloga, te oni sada više ne mogu samostalno prenositi jezik svojoj djeci i unucima, već se oslanjaju na školu i udruge u nadi da će im te institucije uspjeti barem u nekoj mjeri prenijeti dio jezika i dio kulture.

6. Zaključak

Uvidom u informacije prikazane u ovom radu može se zaključiti da je mađarstvo na području Virovitice i njezine okolice prilično ugroženo. Između 1910. i 2011. godine broj Mađara na ovom području pao je sa 1352 na svega dvjesto, a broj onih koji danas govore taj jezik još je manji. Uzimajući ispitivanu grupu kao predstavnike članova nacionalne manjine, dolazimo do zaključka da u Virovitici i okolici mađarski danas govori u najvećoj mjeri samo staro stanovništvo, uz iznimne slučajeve u kojima je svega nekoliko mladih naučilo jezik od svojih roditelja. Prema podacima iz ankete, možemo primijetiti da jezik upotrebe kod najmanje polovice ispitanika nije mađarski, već hrvatski, a ispitanici starijih generacija koji od djetinjstva nisu govorili mađarski gotovo su ga potpuno zaboravili. Iako se zajednica danas smanjuje, a mađarski jezik gotovo i ne koristi, osim na manifestacijama u udrugama, u posljednjih se nekoliko godina zajedničkom inicijativom članova zajednice osnovala Udruga Mađara u Virovitici, a radi se i na promicanju dvojezične nastave u školama, te tečajevi namijenjeni mladima. Oni Mađari koji još uvijek žive na ovom području pokušavaju ponovno naučiti jezik, a manifestacijama i održavanjem programa mađarske tematike nastoji se prisjetiti na kulturnu povijest i sadašnjost Mađara. Trend upisivanja studija Hungarologije među mladima također bi mogao pružiti pozitivan rezultat u pogledu stava prema jeziku kod mladih ljudi. Dolazim do zaključka da će budućnost mađarskog jezika u Virovitici i okolici ovisiti o svim njegovim govornicima, ne samo o starijim članovima zajednice koji se izjašnjavaju kao Mađari, već i o najmlađim generacijama, kao i studentima, koji jedino zajedničkim snagama i organizirano mogu spasiti mađarski jezik i mađarski identitet od nestanka s ovog područja.

7. Sažetak

Od XII. stoljeća pa do danas Mađari i Hrvati usko su povezani u mnogim područjima života. Kako su se članovi obaju naroda selili na prostore druge države, tako su sa sobom donijeli i svoju kulturu, jezik i tradiciju, a to je posebno izraženo u pograničnim dijelovima, kako Mađarske, tako i Hrvatske. Jedan je takav pogranični grad i Virovitica koja je u prošlosti imala veliku važnost kao kraljevsko trgovište u Virovitičkoj županiji, a često je bila i mjesto posjeta mađarskih kraljeva. Broj Mađara na području Virovitice u prošlosti je bio dosta zavidan – Mađari su bili najbrojniji narod na tom području nakon Hrvata. U posljednjih se nekoliko desetljeća taj broj vrtoglavo smanjio te danas u Virovitičko-podravskoj županiji živi samo dvjesto pripadnika mađarske nacionalne manjine. Rad analizira trenutačno stanje Mađara u Virovitici, njihove jezične i kulturne navike u svakodnevnom životu kroz uzorak od trinaest ispitanika članova mađarske zajednice. Ispitanici su u anketi od 53 pitanja predstavili svoj osjećaj pripadnosti mađarskoj zajednici, svoje misli o tome koliko su mađarski jezik i kultura važni u njihovim životima i u životima mađarskih udruga s toga područja, te na koji način oni kao pojedinci djeluju u očuvanju tih vidova svoje svakodnevice i njihovu prenošenju na djecu i unuke.

Ključne riječi: Mađari, kultura, nacionalna manjina, manjinski jezik, jezična uporaba

8. Összefoglaló

A XII. századtól a mai napig a magyarok és a horvátok az életük sok részében szoros összefüggésben voltak. Mivel mind a két nemzet tagjai át-átköltöztek a másik ország területére, magukkal vitték a saját kultúrájukat, a nyelvüket és hagyományaikat, ami különösen látható a határ melletti területeken. Egy ilyen területen fekszik Verőce is, amelynek történelmi kulcsfontosságú szerepe volt a Magyar Királyságban, mivel 1242-ben királyi mezőváros lett, és mellette főváros volt Verőce vármegyében. Azonkívül gyakran megszálltak Verőcén az Árpád-házi királyok, akiknek ott kastélyuk volt. A huszadik század elején Verőce lakosságának nagy százalékát magyarok alkották, hiszen a horvát után a magyar volt a második leggyakoribb nemzetiség Verőcén. Verőcén a legtöbb magyar 1910-ben volt, amikor 1352 magyar ajkú személy dolgozott és élt ott. Egész Horvátországban a legtöbb magyar az 1900-as évek első évtizedében élt, több, mint 90 ezer magyar ajkú személy élt Horvátországban, és mellettük még 47 ezer ember beszélt magyarul. A délszláv szellem fokozatos erősödésével, és az első világháború kitörésével a magyarokat, és a többi nemzetet is, elkezdték kiűzni Horvátországból. Ekkor látható az első nagy csökkenés a horvátországi magyarok számában. Ez a tendencia jelenleg is folytatódik, ugyanis minden új népszámláláskor azt látjuk, hogy egyre kevesebb magyar él Horvátország területén. Ugyanez történt Verőce-drávamente megyében is, hiszen ott a 2011-es népszámlálás szerint összesen csak 200 magyar nemzetiségű lakos él. A jelen dolgozat fő célja elemezni és bemutatni a verőcei magyarok helyzetét, kulturális és nyelvi szokásait a hétköznapi életben, valamint a fiatalabb nemzedékre való nyelv és kultúra átadásának a szokásait. Összesen 13 magát magyarnak tekintő adatközlő vett részt a kérdőíves kutatásban, amely 53 kérdésből állt. Az interjúk nagyobb részéből hangfelvétel is készült, amit kiegészítettünk személyes megfigyeléssel is. A háromrészes kérdőív első részének témája az adatközlők szociodemográfiai háttere, a második részben a kétnyelvűséget és a nyelvhasználati szintereket vizsgáltuk. Mivel a kutatás során kitört a globális Covid 19-koronavírus-járvány, valamint az adatközlők többsége a magasabb kockázatú csoportba tartozott, a kutatás egy részét nem tudtuk irányított interjúk formájában elvégezni, hanem papíron küldtük el a kinyomtatott kérdőívet az adatközlőknek. Mivel az adatközlők fele nem, vagy alig használja a magyar nyelvet a mindennapi beszédben, a kérdőívet lefordítottuk horvátra. Ugyanakkor ezeket az adatközlőket nem volt lehetséges irányítani az interjúkban, ami végül azt eredményezte, hogy a válaszaik rövidebbek és egyszerűbbek. Az adatközlők válaszaik szerint a verőcei magyarság

évről évre fogy, aminek több oka van. A világháborúk utáni politikai élet és társadalom nem kedvelte a nemzeti kisebbségeket, ezért a verőcei magyarok vagy átmentek Magyarországra, vagy asszimilálódtak, többségükben nem használták aktívan a nyelvet, és nem adták tovább a gyerekeiknek sem. Emiatt még az idősebb adatközlők között is akadtak néhányan, akik nem tudtak magyarul, így ők sem tudták továbbadni a nyelvet a gyerekeiknek. Verőcén és Újgrácon ugyan léteznek magyar egyesületek, melyeknek az adatközlők is tagjai. Az egyesületek igen nagy szerepet játszanak a magyar ajkúak életében, hiszen a tagok hetente járhatnak magyarórákra, énekkarban, zenész- és táncsoportban vehetnek részt, valamint sportegyesületben is. Az egyesületek igazi nyelv és kultúra fókuszpontjai a Verőce-drávamente megyei magyarok életének, és az adatközlők szerint nagy fontosságúak a nyelv és kultúra megőrzésében.

Kulcsszavak: magyarok, nemzeti kisebbség, kisebbségi nyelv, nyelvhasználat

9. Literatura

1. Assmann, J. i Preljević, V. (2005) *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme. 2005.
2. Barić, E. (2012) 'Praksa uporabe većinskoga (mađarskoga) i manjinskoga (hrvatskog) jezika u Mađarskoj, s posebnim osvrtom na dvojezične natpise', u: *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup*. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, str. 9–16.
3. Bartha, C. (1996) 'A társadalmi kétnyelvűség típusai és főbb vizsgálati kérdései', *Magyar Nyelvőr*, str. 263–282.
4. Csernicskó, I, Beregszászi A., Molnár, A., Molnár, J.. (2010) *Nyelvek, emberek, helyzetek: A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: PoliPrint.
5. Csernicskó, I. (2017) 'Bilingual Education of Minorities: Always the Best Solution?', str. 87–103.
6. Deželjin, V. (2017) 'Jezično planiranje u odnosu na malu jezičnu zajednicu (primjer italofone jezične zajednice u zapadnoj Slavoniji)', *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43(2), str. 331–342.
7. Dobrovšak, L. (2014) 'Povijest nacionalnih i vjerskih zajednica u Hrvatskoj od 1868. do 1941 / The history of Ethnic and Religious Communities in Croatia from 1868 to 1941, Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti, Zagreb, 2014. str. 23–53.
8. Kontra, M., Fancsaly, É., Gúti E., Molnár Ljubić, M., Oszkó, B., Siklósi, B., Žagar Szentesi, O. (2016) *A magyar nyelv Horvátországban*. Budapest : Eszék: Gondolat Kiadó ; Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet (A Magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén).
9. Fishman, J. A. (1989) *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*. Clevedon, Avon, England: Multilingual Matters.
10. Fishman, J. A. (1991) *Reversing language shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon ; Philadelphia: Multilingual Matters (Multilingual matters, 76).
11. Fishman, J. A. i García, O. (eds) (2010) *Handbook of language and ethnic identity*. 2nd ed. Oxford ; New York: Oxford University Press.

12. Gal, S. (1991) 'Mi a nyelvcsere és hogyan történik?', *Regio Kisebbségtudományi Szemle*, 2(1), str. 66–76.
13. Gyémánt, R. i Drozdik, Z. (2004) 'A horvátországi magyarság területi és társadalomstatisztikai sajátosságai', *Területi statisztika : a Központi Statisztikai Hivatal folyóirata*, 7(4).
14. Horvat, R. (2001) *Povijest grada Virovitice*. Virovitica: Matica hrvatska.
15. Jauk-Pinhak, M., Kiss, G. C. i Nyomárkay, I. (urednici) (2002) *Croato-hungarica: uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza*. Zagreb: Katedra za hungarologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Biblioteka Hungarologica Zagrabiensis, sv. 1).
16. Mák, F. (1997) 'Magyarok Horvátországban', *Magyar Kisebbség*, 3, str. 258–278.
17. Peternai Andrić, K. (2009) 'Znak, značenje i vlastito ime: kontroverzna mjesta u Derridaovom diskurzu', *Filozofska istraživanja*, 29(3), str. 525–541. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/46140> (Pristupljeno: 20. siječnja 2021.)
18. Rácz, E. K. i Halupka-Rešetar, S. (2018) 'Sense of local identity, attitudes toward dialects and language teaching: The Hungarian minority in Serbia', *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*, 54(1), str. 115–146.
19. Škiljan, F. i Babić, D. (2018) 'Nacionalni identitet Mađara - rituali i svakodnevica u sjećanju/pamćenju pripadnika zajednice (Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska županija)', *Zbornik Janković*, 3, str. 198–229.
20. *Virovitički zbornik 1234-1984* (1986). Virovitica.
21. Kovács, L. (2012) *A szlavóniai (horvátországi) magyar nyelvhasználati szokások nyomában (o uporabi mađarskog jezika u Slavoniji)*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
22. Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska. Cenzus 2001. Dostupno na: <https://www.dzs.hr>. (Pristupljeno: 1. veljače 2021.)
23. Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska. Cenzus 2011. Dostupno na: <https://www.dzs.hr> (Pristupljeno: 1. veljače 2021.)
24. Arcanum. *A nyelvi attitűd | Pannon Enciklopédia | Kézikönyvtár* (bez datuma). Dostupno na: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/a-nyelvhasznalat-kerdesei-383D/tarsadalom-es-nyelv-kiss-jeno-3A60/a-nyelvi-attitud-3A70/> (Pristupljeno: 1. veljače 2021.)

25. *Barcs* – Službene stranice grada Barcsa. Dostupno na: <http://barcs.hu/> (Pristupljeno: 2. veljače 2021.)
26. Hrvatska enciklopedija. *Bilingvizam* (bez datuma). Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7640> (Pristupljeno: 1. veljače 2021.)
27. *Grad Virovitica* – Službene stranice grada Virovitice. Dostupno na: <https://www.virovitica.hr/> (Pristupljeno: 2. veljače 2021.)
28. Središnji državni portal. ‘Popis škola nacionalnih manjina 2017-2018’. Dostupno na: <https://gov.hr/UserDocsImages/Moja%20uprava/Popis-%C5%A1kola-manjine%202017-2018.pdf> (Pristupljeno: 1. veljače 2021.)

10. Prilozi

ADATLAP

1. Neme: férfi nő
2. Kora: _____ év
3. Anyanyelve(i) (az otthon nyelve/ elsőként megtanult nyelv/ amivel a beszélő azonosul):

4. Családi állapota:
 egyedülálló házas/élettársi kapcsolatban élő elvált özvegy
5. Születési helye (ország): _____
6. Házastársának/Élettársának anyanyelve: _____
7. Házastársának/Élettársának származási országa: _____
8. Édesapja anyanyelve: _____
9. Édesanyja anyanyelve: _____
10. Iskolai végzettsége:
 1-4 osztály 5-8 osztály Szakközépiskola
 középiskola egyetem/főiskola
11. Melyik országban és mely tanítási nyelven (esetleg nyelveken) végezte tanulmányait?
	Ország:	Nyelv:
óvoda	_____	_____
általános isk.	_____	_____
közép isk.	_____	_____

egyetem/főiskola _____

12. Foglalkozása (amennyiben most nem dolgozik, mi volt előzőleg a foglalkozása?):

13. Vallása:

római katolikus református ortodox

felekezeten kívüli egyéb

14. Tud-e valamit arról, hogy az elődei mikor és miért telepedtek le itt?

A nyelvhasználati interjú tematikus kérdéssora

I. rész: Nyelvtudás fokával kapcsolatos kérdések

1. Hogyan és kitől tanult meg magyarul, illetve horvátul?

2. Hasonlítsa össze horvát és magyar nyelvtudását! (beszéd, írás, olvasás, megértés)

3. Ha horvát anyanyelvűekkel beszél, Ön szerint észreveszik, hogy Ön nem (vagy nem csak) horvát anyanyelvű?

4. Ön szerint az Ön magyar beszéde különbözik a magyarországiak beszédétől? Ha igen, tudna példákat mondani a különbségekre?

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

Dávid Karácsonyi

Diplomski rad
Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i okolice

II. rész: Kódváltással és nyelvhasználattal kapcsolatos kérdések

1. Általában milyen nyelvet használ...

	<i>csak magyarul</i>	<i>nagyrészt magyarul</i>	<i>fele-fele</i>	<i>nagyrészt horvátul</i>	<i>csak horvátul</i>
édesapjával					
édesanyjával					
testvéreivel					
Házas- vagy élettársával					
gyermekeivel					
unokáival					
szomszédjaival					
a kocsmában					
a misén/istentiszteleten					
magyar rendezvényeken a fiatalabb generációval					
magyar rendezvényeken az idősebb generációval					
amikor bevásárlási listát készít magának/határidőnaplót vezet					
amikor mérgelődik/káromkodik					
amikor számol					
Milyen nyelven álmodik?					

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Katedra za hungarologiju

Dávid Karácsonyi

Diplomski rad
Jezik, kultura i identitet: Mađari na području Virovitice i okolice

2. Akikkel mindkét nyelven szokott beszélni, mitől függ, mikor melyik nyelvet választja?
3. Van-e olyan téma, amiről az egyik nyelven jobban, szívesebben beszél?
4. Előfordul-e, hogy a magyart titkos nyelvként használja (vagy régen használta) valamilyen helyzetben, azért, hogy más ne értse? Ha igen, milyen helyzetekben? *Pl. házastársával gyerekek előtt.*
5. Mi a véleménye arról, ha valaki magyar beszéde során horvát kifejezéseket használ?
6. Előfordult már Önnel, hogy miközben horvátul beszélt, véletlenül magyar szavakat/kifejezéseket használt? Amennyiben igen, általában milyen helyzetekben fordult elő?
7. Mi a véleménye arról, ha valaki horvát beszéde során magyar kifejezésekkel él?
8. Előfordult már Önnel, hogy miközben magyarul beszélt horvát szavakat/kifejezéseket használt? Amennyiben igen, általában milyen helyzetekben fordul elő?
9. Mit gondol, mennyire „él” a magyar nyelv a faluban? Mennyire használják és kik?
10. Kikkel beszél a faluban magyarul? A felsoroltakkal mindig, minden szituációban beszél magyarul?
11. Hogy volt régebben, pl. gyermekkorában?
12. Milyen nyelven beszéltek a szülei egymás között, és a gyerekekkel?
13. Továbbadják az itt élő szülők gyermekeiknek, unokáiknak a magyar nyelvet? (Ha nem, miért?) Mitől függ ennek sikere?
14. Milyen nevet adott gyermekeinek? (Hogy hívják az unokáit?)
15. Ha a fiatalok nem beszélnek magyarul – mit gondol, miért?
16. Milyen nyelvet használnak a gyerekei/unokái, ha egymással beszélgetnek?
17. Megváltozott a kommunikáció megszokott nyelve családja/baráti köre valamely tagjával? (pl. élettársával eredetileg magyarul beszélt, de egy ideje legfőképpen horvátul beszélnek egymással, vagy fordítva.) Ha igen, kivel és miért?
18. Tud-e írni-olvasni az alábbi nyelveken?

	Írok és olvasok	Csak olvasok	Nem írok, nem olvasok, csak élőbeszédben használom
Magyarul			
Horvátul			

19. Szokott-e, és ha igen, milyen gyakran

- a) magyar nyelvű rádióműsört hallgatni? Mit?
- b) magyar nyelvű TV műsört nézni? Mit?
- c) magyar nyelvű sajtót olvasni? Mit?
- d) magyar nyelven írni? Mit?

III. rész: Beállítódással kapcsolatos kérdések

1. Válaszoljon az alábbi kérdésekre! Jelöljön meg egyet a válaszlehetőségek közül!

- a) Melyik nyelvben érzi magát otthonosabban? magyar horvát
- b) Melyik nyelvet szereti jobban? magyar horvát
- c) Melyik nyelv hangzik szebben? magyar horvát
- d) Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát? magyar horvát

IV. rész: Beilleszkedéssel kapcsolatos kérdések

- 1. Részt vesz a helyi magyar szervezet/klub/egyház munkájában?
- 2. A rendezvényeken mennyire jelen van a magyar nyelv?
- 3. Milyen gyakran látogat Magyarországra? Mivel tölti ott az időt? Vannak magyarországi rokonai, ismerősei? Szoktak ők is látogatóba jönni?
- 4. Ön szerint változott a Horvátországban élő magyarok helyzete az elmúlt évtizedekben? Ha igen, miként?
- 5. Minek tekinti Önmagát? (Milyen nemzetiségűnek tartja magát? Magyaroknak? Horvátnak?)
- 6. Mit gondol, a jövőben is beszélni fognak magyarul a faluban? Ha igen, kik fognak beszélni magyarul?
- 7. Milyen a véleménye a magyar nyelvtanfolyamról az iskolában? Ez segíteni fog a nyelv megőrzésében?

8. Előfordult-e olyan eset, amikor horvát (idegen) nyelvű környezetben előnye származott abból, hogy tud magyarul?
9. Előfordult-a már, hogy valaki rászólt Önre, hogy ne beszéljen magyarul vagy megszólta a magyarsága miatt? W